

Angst voor terugkeer onder uitgeprocedeerde asielzoekers:
een onderzoek naar het belang van 're-integratie angst' en veiligheidsgerelateerde migratiemotieven die geen grond zijn voor asiel.

Fransje de Gelder
Erasmus Universiteit Rotterdam

10 november 2011

Summary

*Fear for return among failed asylum seekers:
a research into the importance of 'fear for re-integration' and safety-related migration patterns that have no ground for asylum.*

Previous research by the WODC has shown a discrepancy between safety-related migration patterns that cause fear for return and the rejection by the Dutch government of these asylum requests. This discrepancy contributes to the problem of the return of failed asylum seekers and requires more research.

The research before you gives more insight into the nature of safety-related migration patterns and return intentions of interviewed failed asylum seekers. Most of the patterns are not legally recognized but do prevent them of returning. This is an acknowledgement of the discrepancy. Besides that, the study shows that fear of re-integration is secondary to fear for safety.

<i>Inhoudsopgave</i>	2
1.....Inleiding	3
§1.1..... <i>Inleiding</i>	3
§1.2..... <i>Aanleiding onderzoek</i>	6
§1.3..... <i>Onderzoeksvragen</i>	7
§1.4..... <i>Relevantie</i>	8
2.....Theoretisch kader	11
§2.1..... <i>Juridische definities van vervolging</i>	11
§2.2..... <i>Categorisering</i>	13
§2.3..... <i>Asielmigratie en de opkomst van restrictief asielbeleid</i>	15
§2.4..... <i>Juridisch niet erkende migratiemotieven</i>	16
§2.5..... <i>Re-integratie angst</i>	18
3.....Methoden	20
§3.1..... <i>Empirische basis</i>	20
§3.2..... <i>Validiteit</i>	21
4.....Resultaten	23
§4.1..... <i>Kwalitatieve analyse</i>	23
§4.1.1... <i>Migratiemotieven onder de respondenten in ideaaltypen</i>	23
§4.1.2... <i>Samengevat</i>	30
§4.2..... <i>Vormen van angst voor terugkeer</i>	30
§4.2.1... <i>Angst voor terugkeer door het oorspronkelijke migratiemotief</i>	31
§4.2.2... <i>Re-integratie angst</i>	32
§4.2.3... <i>Samengevat</i>	33
§4.3..... <i>Kwantitatieve analyse</i>	35
§4.3.1... <i>Invloed van re-integratie angst op de terugkeerintentie</i>	35
5.....Conclusie	41
§5.1..... <i>Conclusie</i>	41
§5.2..... <i>Analyse van de bevindingen</i>	42
6.....Discussie	44
§6.1..... <i>Bewijsbaarheid</i>	44
§6.2..... <i>Self-presentational bias</i>	45
§6.3..... <i>Besluitvorming</i>	46
§6.4..... <i>Een taboe op terugkeer</i>	47
Literatuur	48

Hoofdstuk 1 *Inleiding*

1.1 *Inleiding*

Het *2010 Global Trends rapport* van de United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) toont aan dat 43 miljoen mensen wereldwijd op de vlucht zijn. Van deze groep zijn ruim 15 miljoen mensen 'vluchteling' zoals gedefinieerd in het Vluchtelingenverdrag van Genève en staan er ruim 10 miljoen onder de zorg van het UNHCR (UNHCR, 2010).

Deze mensen zijn op zoek naar een nieuwe locatie om te leven omdat de omstandigheden in het land of gebied van herkomst hen het leven bemoeilijkt of onveilig maakt. Van deze 15 miljoen vluchtelingen vraagt iets minder dan een miljoen asiel aan in het land waar ze naartoe zijn gevlucht. Wereldwijd worden er meer asiolverzoeken afgewezen dan gehonoreerd. Dit is vooral het geval in lidstaten van de Europese Unie, waar ongeveer 70% van de verzoeken wordt afgewezen (UNHCR, 2010).

In Nederland fluctueert het aantal asielaanvragen sterk. Dit heeft onder andere te maken met de situaties in de landen van herkomst. Zo was er in 1996 en de opvolgende jaren bijvoorbeeld een stijging van het aantal asielzoekers uit Afghanistan, Irak en Kosovo waar te nemen vanwege politieke onrust in deze landen.

In 2010 deden ruim twaalfduizend mensen voor het eerst een asiel aanvraag in Nederland. In totaal werden er dat jaar bijna twintigduizend asielbeslissingen genomen (hieronder vallen ook aanvragen uit voorgaande jaren), waarbij 8700 verzoeken werden ingewilligd (IND, 2010). Ruim tienduizend verzoeken werden dus niet ingewilligd en de overige zijn om uiteenlopende redenen afgedaan. Bijvoorbeeld wanneer de aanvrager is overleden.

In Nederland dient een asielzoeker na afwijzing binnen vier weken het land te verlaten en heeft daarna geen recht meer op opvang in een asielzoekerscentrum (CBS, 2010). Asielzoekers kunnen ook een tijdelijke vergunning krijgen. Als deze niet wordt verlengd worden zij alsnog geacht te vertrekken uit Nederland.

Onder 'uitgeprocedeerde asielzoekers' wordt in dit onderzoek zowel de afgewezen asielzoeker als de asielzoeker waarvan de tijdelijke vergunning is ingetrokken, verstaan.

De Nederlandse overheid is erop geënt dat uitgeprocedeerde asielzoekers die volgens de Nederlandse wetgeving geen recht op asiel hebben, zelfstandig terugkeren naar het land van herkomst. Dit kan gefaciliteerd worden, bijvoorbeeld door financiële steun van de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) (Leerkes e.a., 2011: 123).

Zelfstandige terugkeer komt echter weinig voor. Medio 2007 was bijvoorbeeld maar 20% van de asielzoekers die in 2001 voor het eerst asiel hadden aangevraagd en waarvan het verzoek niet was ingewilligd aantoonbaar uit Nederland vertrokken. Slechts één vijfde hiervan is daadwerkelijk zelfstandig teruggekeerd. De rest betrof uitzetting, oftewel onvrijwillige terugkeer (INDIAC, 2007). Het lage terugkeercijfer onder uitgeprocedeerde asielzoekers is volgens de Nederlandse overheid problematisch. Hier wordt in dit onderzoek naar verwezen met de term 'terugkeerproblematiek'.

Dat zelfstandige terugkeer niet aantrekkelijk is onder uitgeprocedeerde asielzoekers, blijkt ook uit een nationaal onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (Leerkes e.a., 2011). Dit onderzoek had onder andere als doel de *terugkeerintenties en -attitudes* van uitgeprocedeerde asielzoekers in Nederland in kaart te brengen. De terugkeerattitude houdt de houding die de respondenten hadden tegenover terugkeer binnen de komende 12 maanden in. Met terugkeerintentie wordt het voornemen om in de komende 12 maanden daadwerkelijk terug te keren naar het land van herkomst bedoeld. Terugkeerattitude wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, omdat het alleen relevant is wie van de respondenten die ik zal interviewen daadwerkelijk van plan is om terug te keren naar het land van herkomst.

Uit het onderzoek van het WODC kwam onder andere naar voren dat uitgeprocedeerde asielzoekers vaak niet zelfstandig terugkeren omdat zij de situatie in het land van herkomst als onveilig beschouwen (Leerkes e.a., 2011: 148). Toch zijn zij uitgeprocedeed geraakt omdat hun aanvraag onvoldoende grond had voor asiel volgens de asielwetgeving. Er ontstaat voor hen, in het WODC onderzoek zo benoemd, een 'keuze tussen twee kwaden': zij hebben de keuze om ofwel illegaal in Nederland te verblijven of ongewild terug te keren naar het land van herkomst.

In tegenstelling tot de veiligheidsgerelateerde migratiemotieven die asielzoekers aandragen, is de veronderstelling die in de publieke discussie domineert dat uitgeprocedeerde asielzoekers uit economische overwegingen zijn gemigreerd in plaats van op grond van oorlogsgeweld of politieke motieven (Van Os van den Abeelen, 2007). In dat geval wordt besloten om de asielzoekers geen verblijfsvergunning te geven. Het in veel Westerse landen, waaronder Nederland, gevoerde 'restrictieve asielbeleid', dat ter sprake komt in hoofdstuk twee, ligt in het verlengde van deze veronderstelling. Dit beleid maakt het steeds moeilijker voor asielzoekers om een verblijfsvergunning asiel te krijgen. Dit kan leiden tot een verdere toename van de terugkeerproblematiek, oftewel een toename in het aantal asielzoekers dat wordt afgewezen maar niet terug wil keren.

Bij het besluit om asielzoekers af te wijzen wordt er op de IND vertrouwd dat het onderscheid tussen 'echte' asielzoekers en economische migranten adequaat wordt gemaakt. (Mascini, 2002: 292). Dat dit niet vanzelfsprekend is blijkt uit de 'discretionaire bevoegdheid',

ofwel de ruimte die ambtenaren hebben om een eigen beleid te hanteren, die meespeelt bij toekenning van asiel. Zo is bekend dat in de regio Midden-Nederland meer verzoeken worden gehonoreerd dan elders in Nederland (Mascini, 2002).

Verscheidende wetenschappers hebben kritiek op het scherpe onderscheid dat gemaakt wordt tussen politieke vluchtelingen en economische migranten, waarbij de eerste wel recht op asiel hebben en de tweede niet (Zimmermann, 2009; Neumayer, 2005). Doordat op deze manier een onderscheid wordt gemaakt blijft er namelijk geen ruimte voor grijstinten en mengvormen in migratiemotieven die asielzoekers aandrigen en die een negatieve invloed hebben op de terugkeerintenties (Leerkes e.a., 2011: 150). Dit kan leiden tot het onterecht afwijzen van bonafide asielzoekers. Zolang de scheiding op deze manier gemaakt wordt, zal de terugkeerproblematiek blijven bestaan.

Voor de onderzochte populatie in het WODC onderzoek blijkt bijvoorbeeld, na de veiligheidsituaties in de betreffende herkomstlanden te hebben geïnterviewd met behulp van de organisaties *Freedom House*, *Geneva Convention* en de *World Health Organization*, dat het door de respondenten gerapporteerde beeld van de veiligheid in de herkomstlanden een zekere objectieve basis had en de angst van de asielzoekers 'legitiem' lijkt.

Legitiem wil zeggen dat de opgegeven landen van herkomst die door de respondenten als onveilig werden geschetst, relatief hoge sterftcijfers kennen en slechte scores voor sociale- en civiele rechten behalen. Hierbij bestond wel de mogelijkheid dat over het opgegeven land van herkomst werd gelogen en daarmee de veiligheidssituatie onduidelijk bleef (Leerkes e.a., 2011: 149). Deze bevinding stelt vraagtekens bij de eerder genoemde veronderstelling die in de publieke discussie domineert, namelijk dat afgewezen asielzoekers economische migranten zijn en niet omwille van veiligheid zijn gevlucht.

'Veiligheid' kan vervolgens breed geïnterpreteerd worden. Wanneer iemand bang is voor zijn of haar veiligheid, hoeft dat namelijk niet alleen angst voor geweld in te houden. Het kan ook op de bestaanszekerheid slaan. Kofi Annan's uitspraak hierover dat 'human security', ofwel 'menselijke veiligheid', steeds breder geïnterpreteerd wordt, is gebruikt door de 'UNHCR Policy Research Unit' (2000). Hij zegt dat 'menselijke veiligheid' niet alleen de afwezigheid van geweld en bescherming door een leger inhoudt, maar ook het hebben van een betekenisvol leven met economische kansen en bescherming van de mensenrechten (Hammerstad, 2000).

Deze interpretatie zal ik mede gebruiken om de gepercipieerde veiligheid van respondenten te beschrijven. Veiligheid heeft in dit onderzoek dus niet alleen betrekking op angst voor geweld, maar ook op bedreiging van de bestaanszekerheid op bijvoorbeeld economisch en politiek niveau.

1.2 *Aanleiding onderzoek*

Het WODC onderzoek suggereert dat de migratiemotieven van de respondenten die veiligheid betreffen, 'legitiem' lijken, maar volgens de wetgeving geen grond zijn voor asiel. Het lijkt dus aannemelijk dat de asielzoekers uit de betreffende landen, daadwerkelijk angst hebben voor vervolging op bepaalde gronden en lijden onder onveilige levensomstandigheden. Dit zijn vervolgingsgronden die breder zijn dan in de wet is opgenomen. Deze bredere opvatting behoeft aandacht. Ik kom hier in hoofdstuk twee op terug.

Uit de vluchtelingdefinitie die ook in hoofdstuk twee volgt zal blijken dat gegronde angst voor vervolging vereist is voor eventuele toekenning van asiel. Deze vluchtelingdefinitie stelt hele specifieke eisen aan de aard van de vervolging en laat weinig ruimte voor de eerder genoemde grijstinten en mengvormen in migratiemotieven. Er zijn asielzoekers die hierdoor structureel buiten de asielwetgeving vallen en geen kans maken op een verblijfsvergunning asiel, maar wel bang zijn om terug te keren.

De bevindingen uit het WODC onderzoek geven dus een discrepantie aan tussen de aangedragen veiligheidsgerelateerde migratiemotieven (hierna te noemen veiligheidsmotieven) van asielzoekers en de (reden tot) afwijzing door de Nederlandse overheid. Het WODC onderzoek geeft echter een beperkte schets van de aard van de motieven die asielzoekers aandragen om niet terug te willen keren. Zo is bijvoorbeeld alleen middels een gestructureerde enquête gevraagd naar de mate van angst om binnen twaalf maanden terug te keren maar niet naar de redenen waarom mensen bang zijn om terug te gaan. Deze veiligheidsmotieven, die geen grond bieden voor toekenning van asiel, maar wel de terugkeerintentie belemmeren, wil ik door middel van dit onderzoek achterhalen. Kennis van deze veiligheidsmotieven zal bijdragen aan een beter begrip van de huidige terugkeerproblematiek onder uitgeprocedeerde asielzoekers. Daarnaast kan deze kennis nieuwe inzichten in de publieke discussie opleveren en het beeld dat uitgeprocedeerde asielzoekers vaak economische migranten zijn wellicht worden bijgesteld.

Naast onveiligheid hebben bindingen met het herkomst- en aankomstland invloed op de terugkeerintentie van migranten. Dit wordt door verschillende onderzoeken aangetoond (Leerkes, 2011: 127). Hereniging met familieleden die zijn achtergebleven in het land van herkomst is in Engeland bijvoorbeeld het meest gemelde terugkeermotief (Morrison, 2000).

De kans op terugkeer neemt ook toe wanneer een migrant een partner en/of kind, goede familierelaties of kans op werk heeft in het land van herkomst (2002). Het ontbreken van deze bindingen met het herkomstland zal leiden tot sociaaleconomische onzekerheid en een negatieve invloed hebben op de terugkeerintentie. Het ontbreken van familie of een netwerk in het land van herkomst, gebrek aan goede gezondheidszorg in geval van ziekte of angst voor de reacties van thuisblijvers op het mislukken van de reis kunnen ook leiden tot sociaal

economische onzekerheid (Contant & Massey, 2002). De mogelijkheid tot re-integratie in het land van herkomst lijkt dus van belang te zijn bij de keuze tot terugkeer onder uitgeprocedeerde asielzoekers.

In de enquête van het WODC onderzoek zijn een aantal vragen opgenomen die teruggrijpen op eerdergenoemde bindingen met het herkomstland. Zo is bijvoorbeeld gevraagd naar het contact met familie en vrienden en het hebben van minderjarige kinderen in het land van herkomst. Deze vragen zijn gesteld om te kunnen meten in hoeverre bindingen met het herkomstland van invloed zijn op de terugkeerintentie.

Naast de bindingen met het herkomstland blijken, zoals eerder benoemd, de sociaaleconomische kansen en de aanwezigheid van goede gezondheidszorg van belang te zijn bij de keuze tot terugkeer. Deze factoren zijn van invloed op de mogelijkheid tot re-integratie in het land van herkomst en zijn behandeld in het WODC onderzoek. Ik zal in dit onderzoek echter spreken van 're-integratie angst', omdat het ontbreken van de mogelijkheid tot re-integratie wellicht bijdraagt aan de angst voor terugkeer.

Ik zal de dataset van het WODC onderzoek gebruiken om kwantitatief te onderzoeken wat een grotere invloed heeft op de angst voor terugkeer: de gepercipieerde veiligheid of re-integratie angst.

Naast de aangedragen veiligheidsmotieven die niet binnen de asielwetgeving vallen en re-integratie angst, speelt gebrek aan bewijsvoering een rol in de terugkeerproblematiek.

Wetenschappers uiten hun zorg hierover, omdat het volgens hen mogelijk is dat bonafide asielzoekers niet kunnen bewijzen dat ze voldoen aan de formele criteria en dus 'onterecht' worden afgewezen (Leerkes e.a., 2001: 122). De kans dat deze asielzoekers terugkeren is klein.

Daarnaast is gebrek aan de juiste documenten een probleem, omdat iemand daardoor niet kan aantonen dat hij of zij daadwerkelijk uit het opgegeven (onveilige) land komt. Deze mensen kunnen bovendien vaak niet terug omdat de ambassade van het land van herkomst ze niet erkent.

Ik zal mij echter niet concentreren op dit element van de terugkeerproblematiek, omdat ik op zoek ben naar veiligheidsmotieven die geen juridische grond hebben voor asiel, ook als ze wel bewijsbaar zouden zijn.

1.3 *Onderzoeksvragen*

De eerdergenoemde scheiding tussen politieke en economische vluchtelingen die respectievelijk worden verbonden aan 'rechthebbend' en 'onrechthebbend', laat zoals gezegd geen ruimte voor mengvormen in migratiemotieven die asielzoekers aandragen en die een negatieve invloed hebben op de terugkeerintentie. De terugkeerproblematiek zal blijven bestaan als de scheiding

op deze manier wordt gemaakt. Inzicht in dergelijke migratiemotieven is dus van belang om de terugkeerproblematiek mede te kunnen verklaren.

Ten tweede blijkt re-integratie angst een negatieve invloed op de terugkeerintentie te hebben. Deze twee bevindingen uit het WODC onderzoek zijn de aanleiding tot de volgende onderzoeksvraag:

Van welke aard zijn de veiligheidsmotieven die uitgeprocedeerde asielzoekers aandragen waardoor zij niet terug willen keren, maar die geen grond zijn voor asiel? Gaat het om veiligheidsmotieven die buiten de asielwetgeving vallen of om zorgen die voortkomen uit re-integratie angst?

Deelvragen die ondersteuning bieden bij het beantwoorden van de onderzoeksvraag, zijn:

- Welke migratiemotieven zijn grond voor asiel?
- Welke veiligheidsgerelateerde migratiemotieven die geen grond zijn voor asiel zijn in literatuur terug te vinden?
- Welke migratiemotieven dragen de respondenten aan?
- Welke reden(en) dragen de respondenten aan waardoor ze niet willen terugkeren?
- Welke zijn gerelateerd aan re-integratie angst en/of zijn deze verbonden aan het oorspronkelijke migratiemotief?

Ik zal mogelijke veiligheidsmotieven die geen grond zijn voor asiel trachten te achterhalen middels literatuuronderzoek. Uit de interviews met uitgeprocedeerde asielzoekers zal blijken of zij dergelijke veiligheidsmotieven aandragen.

In hoeverre re-integratie angst de terugkeerintentie beïnvloedt zal ik bekijken middels kwantitatief onderzoek. Daarbij maak ik gebruik van het databestand van het WODC onderzoek.

1.4 *Relevantie*

Er zijn twee lijnen van onderzoek te onderscheiden binnen asielonderzoek. Er is een empirische lijn van onderzoek naar de redenen waarom mensen niet terug willen keren. Veiligheid is hierbij een veelaangetoonde reden (Black e.a., 2004; Neumayer, 2005; Leerkes e.a., 2011). Ten tweede is er een lijn van onderzoek naar de selectie en toelatingsprocedure van ontvangende landen (Mascini, 2002; Spijkerboer, 2011) Daarbij wordt het onderscheid tussen 'echte' vluchteling en economische migrant vaak aangehaald (Neumayer, 2005; Zimmermann, 2009; Feller, 2006). Deze lijnen van onderzoek worden echter niet vanzelfsprekend met elkaar verbonden. De empirische lijn kijkt bijvoorbeeld niet naar de asielprocedure of de reden tot afwijzing. De

tweede lijn onderzoekt bijvoorbeeld de aard van angst voor terugkeer niet. Door de verbinding in dit onderzoek wel te maken tracht ik een bijdrage te leveren binnen het asielonderzoek.

Het WODC onderzoek laat zien dat veiligheid een rol speelt bij zelfstandige terugkeer. De aard van de veiligheidsmotieven die asielzoekers aandragen, wordt daarbij echter niet besproken. Door deze aard te achterhalen middels interviews met uitgeprocedeerde asielzoekers, beoog ik bij te dragen aan de empirische lijn van onderzoek.

De aanname dat afgewezen asielzoekers primair om economische redenen zijn gemigreerd en niet vanwege politieke instabiliteit of oorlogsgeweld in het land van herkomst, sluit aan op het 'restrictieve asielbeleid' dat in Westerse landen wordt gevoerd. Dit beleid kan een verdere toename van de terugkeerproblematiek tot gevolg hebben en vergt verdere aandacht. Door dit beleid te beschrijven en te verklaren beoog ik bij te dragen aan de tweede lijn binnen het asielonderzoek.

Daarnaast is het onderwerp zeer actueel. Het kabinet is bijvoorbeeld van plan om categoriale bescherming (de verlening van asiel aan alle vluchtelingen uit een bepaald land), af te schaffen. De asielzoekers die daar nu onder vallen zullen in het vervolg vermoedelijk worden afgewezen, ondanks dat ze een aan veiligheid gerelateerd migratiemotief aandragen. Daar zij vanwege de algehele onveilige situatie zijn gevlucht, zullen zij niet terug willen keren. Als gevolg hiervan kan het zijn dat de terugkeerproblematiek juist toeneemt.

Een ander voorbeeld van de actualiteit van het onderwerp is een krantenartikel waarin de Minister voor Immigratie en Asiel, Gerd Leers, aankondigt zijn ministerschap niet voort te zetten in de komende kabinetsperiode (NRC Next, 2011). Hij zegt dat hij als minister asielverzoeken afwijst die hij als burgemeester wel had gesteund. Ook had hij meer juridische kennis gewild om beter zijn beslissingen te kunnen maken.

Een tweede artikel dat de relevantie van dit onderzoek benadrukt, heeft als titel: *'Blijf in de kast, dat is veiliger. Krijgen asielzoekers als advies'* (NRC Next, 2011). Thomas Spijkerboer van de Vrije Universiteit Amsterdam stelt dat asielzoekers waarvan onbekend is hoe in het land van herkomst met homoseksualiteit wordt omgegaan, in veel Europese landen geen asiel krijgen omdat overheden ervan uit gaan dat het geen bedreiging oplevert. Daarom krijgen homoseksuele asielzoekers vaak het advies om in de kast te blijven zodat ze geen gevaar lopen in het land van herkomst. Dit is echter in strijd met de Vreemdelingencirculaire, die ik in het volgende hoofdstuk bespreek.

Nederland functioneert volgens Spijkerboer slecht tijdens de asielprocedure. Als een asielzoeker later in de procedure pas vertelt dat hij homoseksueel is wordt dat als ongeldige informatie gezien. Alle informatie dient namelijk direct verteld te worden. Het hoeft echter niet onwaar te zijn als het later wordt verteld.

Zolang asielzoekers veiligheidsmotieven aandragen die niet binnen de asielwetgeving vallen maar wel hun terugkeer belemmeren, blijft terugkeer problematisch. Het wijst op een asielwetgeving waar mensen structureel buiten vallen, zoals benoemd in paragraaf 1.2. Het specificeren en categoriseren van dergelijke veiligheidsmotieven en het meten van de invloed van re-integratie angst op terugkeer kan mogelijk een nieuwe kijk bieden op de terugkeerproblematiek.

Dit onderzoek heeft dus een wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie in de zin dat het twee lijnen in asielonderzoek verbindt en een actueel onderwerp in de politiek en publieke discussie behandelt. Hiervoor ontwikkel ik eerst een theoretisch kader dat bestaat uit een juridisch kader en een sociaal wetenschappelijk kader. Daarbij heb ik gebruik gemaakt van bestaand empirisch asielonderzoek.

Hoofdstuk 2 *Theoretisch kader*

Uit het WODC onderzoek blijkt dat de gepercipieerde onveiligheid in het land van herkomst de belangrijkste verklaring is voor de lage mate van terugkeerintentie (en attitude) (Leerkes e.a., 2011; 149).

Zoals eerder gezegd is er kennelijk een verschil tussen het juridische besluit en de ervaring van de asielzoeker, die te kennen geeft dat hij of zij bang is voor de onveilige situatie in het land van herkomst. Omdat deze ervaring niet strookt met het juridische besluit zal ik het bijbehorende migratiemotief in dit stuk aanduiden met ‘juridisch niet erkend migratiemotief’. Zo scheid ik de ervaring van de asielzoekers van de juridische vervolgingsgronden. De volgende twee paragrafen gaan hier dieper op in.

2.1 *Juridische definities van vervolging*

Asielzoekers moeten volgens de wetgeving op bepaalde gronden vervolgd worden in het land van herkomst om in aanmerking te komen voor een verblijfsvergunning asiel. Die juridische definities van vervolging worden hier beschreven.

Het Nederlandse vreemdelingenrecht staat onder invloed van zowel Europese als internationale wet- en regelgeving. Op grond van het vreemdelingenrecht kan een verblijfsvergunning asiel aangevraagd worden na aankomst in Nederland. Asielzoekers komen terecht in de asielprocedure nadat zij zich hebben aangemeld bij de aankomstcentra Schiphol of Ter Apel.

De wet die van toepassing is op asielzoekers (artikel 29 van de Vreemdelingenwet) bevat zes toekenninggronden voor een (tijdelijke) verblijfsvergunning. Deze worden in de volgorde zoals deze in de wet staan toegepast om te bepalen of de asielzoeker recht heeft op een vergunning. De eerste vier zijn relevant voor dit onderzoek.

De a-grond bepaalt of de vreemdeling ‘vluchteling’ is als geschreven in het Verdrag van Genève. Er wordt dan gesproken van een Verdragsvluchteling (de Heer e.a., 2008: 66). De vluchtelingendefinitie die wordt gehanteerd in artikel 1 A sub 2 van het Verdrag van Genève uit 1951, is als volgt:

Een vluchteling is elke persoon,

“die uit gegronde vrees voor vervolging wegens zijn ras, godsdienst, nationaliteit, het behoren tot een bepaalde sociale groep of zijn politieke overtuiging, zich bevindt buiten het land waarvan hij de nationaliteit bezit, en die de bescherming van dat land niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil inroepen, of die, indien hij geen nationaliteit bezit en verblijft buiten het land waarvan hij

vroeger zijn gewone verblijfplaats had, daarheen niet kan of, uit hoofde van bovenbedoelde vrees, niet wil terugkeren”.

Deze internationaalrechtelijke definitie is ongewijzigd in het nationale recht verwerkt (Spijkerboer & Vermeulen, 2005: 23).

Zoals uit de vluchtelingdefinitie blijkt, moet sprake zijn van gegronde vrees voor de genoemde vervolgingsgronden. Gegronde vrees moet daarbij objectiveerbaar zijn, dus op basis van objectieve gegevens aangetoond kunnen worden. Vervolging houdt hierbij ten minste bedreiging van leven of vrijheid in (de Heer e.a., 2008: 67).

Als de persoon niet erkend wordt als Verdragsvluchteling, kan hij of zij nog aanspraak doen op de b-grond. Deze is afgeleid van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en betreft *foltering, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing of andere non-refoulement verboden*. Non-refoulement houdt in dat een vreemdeling niet terug gestuurd mag worden naar het land van herkomst als de vreemdeling het risico loopt slachtoffer te worden van bovenstaande refoulementverboden (de Heer e.a., 2008: 70).

Ten derde is er sprake van een c-grond. Deze wordt verder uitgewerkt in de Vreemdelingencirculaire en betreft *klemmende redenen van humanitaire aard*. Voorbeelden zijn de gewelddadige dood van naaste familieleden of huisgenoten, marteling, ernstige mishandeling of verkrachting van naaste familieleden of huisgenoten of het getuige hiervan zijn als er een hechte relatie met die persoon bestond. De toepassing vindt voornamelijk plaats als sprake is van deze *traumata* waardoor niet kan worden verlangd dat iemand terugkeert naar het land van herkomst. Een bekend voorbeeld is het leed van kindsoldaten die zodanig getraumatiseerd zijn dat terugsturen naar het land van herkomst inhumain zou zijn.

De d-grond, het categoriaal beschermingsbeleid, is van toepassing op groepen mensen die uit een land komen waar de algehele situatie van bijzondere hardheid zou zijn. Delen van Somalië en Ivoorkust bijvoorbeeld hebben hier aan voldaan (de Heer e.a., 2008: 71). Deze wordt toegepast naar eigen inzicht van de Minister en geldt als aanvullend de eerste drie toekenninggronden voor asiel. Het huidige kabinet is van plan deze categoriale bescherming af te schaffen.

Er is kort benoemd op welke gronden een asielzoeker een verblijfsvergunning asiel in Nederland kan krijgen. Aangezien het in dit stuk gaat om asielzoekers die géén vergunning hebben gekregen is het ook van belang om de afwijzingsgronden te benoemen. Zo wordt een asielaanvraag afgewezen als de asielzoeker al in een ander Europees land dat deelneemt aan het Vluchtelingenverdrag, asiel heeft aangevraagd.

Ook als hij of zij al eerder een vergunning heeft gekregen of als hij of zij een misdrijf van bepaalde ernst heeft gepleegd, wordt de aanvraag niet gehonoreerd (de Heer e.a., 2008: 74-76).

Tot slot zijn er nog andere gronden waarop een asielzoeker wordt afgewezen zoals het ontbreken van geldige documenten.

Het is in dit onderzoek echter van belang te ontdekken op welke motieven die níet in de wet zijn opgenomen asielzoekers worden afgewezen. Spijkerboer en Vermeulen benoemen bijvoorbeeld hongersnood, natuurrampen en vergaande armoede (Spijkerboer & Vermeulen, 2005: 24). Deze motieven zal ik in paragraaf 2.3 uitgebreider benoemen.

2.2 *Categorisering*

De toekenning van een verblijfsvergunning asiel is volledig afhankelijk van de eerder beschreven wetgeving. Om de besluitvorming tot afwijzing of toekenning van asiel te verantwoorden is deze wetgeving nodig en het is dan ook moeilijk voor te stellen dat er sprake kan zijn van niet-juridische vervolging. Het woord ‘vervolging’ wekt namelijk, zoals ook later in dit hoofdstuk naar voren komt, een associatie met ‘rechtsvervolging’ op. Dat wil zeggen dat er sprake is van een wettelijk erkende overtreding jegens een vluchteling van bijvoorbeeld een humanitair recht, waardoor deze recht heeft op asiel in een land dat zich houdt aan het Vluchtelingenverdrag. Het op deze manier categoriseren van groepen mensen, in dit geval asielzoekers die wel of geen ‘recht’ op een verblijfsvergunning hebben, is volgens onder andere Bourdieu en Scott niet vanzelfsprekend.

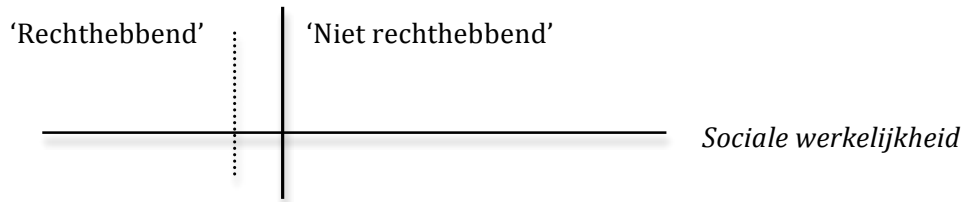
Bourdieu (1989) heeft onderzoek gedaan naar de macht die mensen over elkaar hebben door elkaar in groepen, of categorieën te plaatsen en die te classificeren. Zo behoren bepaalde groepen mensen tot een hogere of lagere klasse en kunnen deze groepen macht op elkaar uitoefenen. Bourdieu noemde deze macht ‘symbolische macht’ (Bourdieu, 1989, 22).

Er zijn bepaalde machtsverhoudingen aanwezig in de maatschappij, gestoeld op symbolische macht. Dit maakt het mogelijk dat groepen met die macht middels het benoemen of benadrukken van groepeeigenschappen, classificaties kunnen bestendigen en herproduceren.

Deze macht is in de loop der tijd verworven en heeft groepen ‘symbolisch kapitaal’ opgeleverd dat hen in staat stelt invloed uit te oefenen op de sociale werkelijkheid.

Zulke machtsverhoudingen zijn in het vluchtelingenrecht essentieel aangezien de begripsvorming rondom vluchtelingen ook een kwestie is van machtsuitoefening over bepaalde groepen mensen. Een sociale werkelijkheid die hieruit ontstaat is bijvoorbeeld het eerder beschreven onderscheid tussen economische, *bogus* of onrechthebbende en ‘echte’, rechthebbende asielzoekers. Omdat er op deze manier gecategoriseerd wordt denken mensen ook volgens het ‘plaatje’ dat daardoor ontstaat (Figuur 1).

Figuur 1. *Het plaatsen van groepen in de sociale werkelijkheid middels symbolische macht.*

Figuur 1 stelt de sociale werkelijkheid voor (horizontale lijn). Op een bepaald punt wordt daar een grens in getrokken (verticale lijn) die bepalend is voor het behoren tot de groep die recht heeft op een verblijfsvergunning asiel en de groep die dat niet heeft.

Bourdieu stelt zijn vraagtekens bij de vanzelfsprekendheid van deze grenstrekking en waar de keuze op gebaseerd is wie in welke categorie valt. Als de grens op een ander punt getrokken zou worden, verandert de sociale werkelijkheid (onderbroken verticale lijn). De groep die voorheen bijvoorbeeld wel recht had op een verblijfsvergunning asiel wegens categoriale bescherming, wordt door de afschaffing daarvan kleiner.

De wetenschap heeft als taak om een andere kijk te brengen op vanzelfsprekendheden die, bijvoorbeeld door symbolische macht, ontstaan.

Waar Bourdieu zich afvraagt waarom grenzen op bepaalde punten worden getrokken, wijst Scott op de noodzaak voor overheden om überhaupt grenzen te trekken en groepen mensen te categoriseren. Typeringen zijn onmisbaar in staatsmanschap, meent Scott (1998). Het is voor ambtenaren noodzakelijk om de sociale werkelijkheid te simplificeren in schematische categorieën (Scott, 1998: 76). Alleen dan kan bijvoorbeeld worden gemeten of beleid het gewenste effect heeft. Het creëert ook feiten, zoals demografische gegevens, die voor beleid geraadpleegd kunnen worden (Scott, 1998: 76). Demografische kennis kan echter ook discriminatie of stigmatisering in de hand werken. Het bekendste voorbeeld hiervan is de mogelijkheid tot opsporing van Joden door de Nazi's.

Een niet gecategoriseerde of 'onleesbare' samenleving is voor een overheid moeilijk om in te interveniëren. Het is dus van belang voor de overheid dat de samenleving inzichtelijk gemaakt wordt om die te kunnen besturen (Scott, 1998: 77). Het indelen van asielzoekers door middel van wetgeving, geeft de overheid de mogelijkheid om te bepalen wie een verblijfsvergunning krijgt en wie terug moet naar het land van herkomst. Zonder deze procedure is dat niet mogelijk.

Deze noties van Bourdieu en Scott zijn relevant omdat ze aangeven dat categorisering, hoewel noodzakelijk, ertoe kan leiden dat sommige asielaanvragen gehonoreerd worden en anderen niet. Voor de asielzoekerprocedure is het problematisch om de strakke categorisering aan te

houden, omdat het kennelijk leidt tot afwijzing van asielzoekers met een 'legitiem' migratiemotief. Dit strookt niet met het oorspronkelijke doel van de wetgeving.

2.3 *Asielmigratie en de opkomst van restrictief asielbeleid*

Zoals eerder gezegd wordt 70% van de asielaanvragen in de EU afgewezen. Deze grote groep voldoet kennelijk niet aan de wetgeving voor toekenning van asiel en krijgt te maken met de eerder genoemde keuze tussen twee kwaden: keuze voor terugkeer of illegaal verblijf in het land van aanvraag. De ontwikkelingen die hebben geleid tot een wetgeving waarbij zoveel asielaanvragen worden afgewezen, zijn van belang om nader toe te lichten. Dit kan namelijk verklaren waarom er geen ruimte voor mengvormen is en dat de asielwetgeving niet aansluit op bepaalde veiligheidsmotieven.

Door de Tweede Wereld Oorlog kwam de behoefte binnen de internationale gemeenschap op om de rechten van de mens te concretiseren en verder uit te breiden. Dit heeft geleid tot het Vluchtelingenverdrag uit 1951, waarin het begrip 'vluchteling' werd gedefinieerd. Het Verdrag had als doel om de vluchtelingen bescherming te bieden ter vervanging van de ontbrekende bescherming in het land van herkomst (Desmet, 2002: 6). Een aantal fundamentele rechten werden opgenomen in het Verdrag welke de leidraad zijn geweest voor de opvang van vluchtelingen.

Het vluchtelingenprobleem bleek echter niet van tijdelijke aard. De vluchtelingencrisis breidde zich wereldwijd uit en het aantal vluchtelingen nam dramatisch toe (Desmet, 2002: 9). De aard en omvang van het vluchtelingenprobleem veranderde en de vaststelling van de identiteit en de motieven van de vervolgers in het land van herkomst bleek moeilijker te zijn. Tevens voegden zich economische migranten bij de stroom vluchtelingen om aan hun armoedige levensomstandigheden te ontsnappen (Desmet, 2002: 9). Omdat de Westerse staten hun beleid en grenscontroles door de grote en voortdurende migratiestroom aanscherpten, werd het moeilijker voor economische migranten om binnen te komen. Vervolgens probeerden zij dat via de asielprocedure (Desmet, 2002: 9).

Door deze onvoorzien grote en diverse stroom migranten hebben landen hun beleid aangepast en is het onderscheid tussen 'echte' vluchteling en economische migrant op de voorgrond getreden in het vluchtelingendebat. Er is een trend naar een restrictiever asielbeleid waarneembaar, zoals in de introductie al naar voren kwam. Wetenschappers uiten kritiek op de ontwikkeling van restrictief asielbeleid. Dit wordt in de volgende paragraaf besproken.

2.4 *Juridisch niet erkende migratiemotieven*

De definitie van vervolging in het *Wolters* woordenboek is tweeledig: ‘achternazetting’ of ‘rechtsvervolging’. Waarbij de laatste wordt gedefinieerd als ‘vervolging door een strafprocedure’. Ik gebruik deze definitie uit het woordenboek, omdat ik in de wetenschappelijke literatuur geen ruimere definitie van vervolging heb gevonden dan de juridische. ‘Achternazetting’ geeft wel een ruimere betekenis. Het zou bijvoorbeeld op stalken kunnen slaan of op bestraffing van een persoon omwille van een bepaalde eigenschap waarvoor die persoon achterna wordt gezeten.

Vervolging wordt dus vaak gebruikt om vervolging vanwege een juridische overtreding aan te duiden. Zoals eerder gezegd gaat het in dit stuk juist om *niet-juridische vervolging*. Wat houdt niet-juridische vervolging dan in?

In het geval van afwijzing wordt er door de asielzoeker een migratiemotief aangedragen dat geen juridische grond heeft voor het verlenen van een verblijfsvergunning asiel. Het is van belang om te benadrukken dat migratiemotieven waarop asielzoekers worden afgewezen omdat de vervolgende partij ten eerste niet de overheid is, of ten tweede niet kan worden aangetoond dat de overheid niet beschermend optreedt, worden gerekend tot juridisch niet erkende migratiemotieven, oftewel niet-asielwaardige migratiemotieven. Wat hiermee wordt bedoeld, is dat de asielzoekers in principe op de a-grond wel recht hebben op een vergunning als zij kunnen bewijzen dat de eigen overheid geen bescherming biedt of kan bieden. Echter, het is voor asielzoekers erg moeilijk om dit te bewijzen en asielzoekers krijgen alleen bij uitzondering asiel als de eigen overheid niet de vervolgende partij is.

Concluderend, het gaat hier om motieven die voor personen zelf wel degelijk een bedreiging vormen, maar die niet binnen de juridische benadering van vervolging vallen. Deze door mensen ‘ervaren’ vervolging zou *niet-juridische vervolging* genoemd kunnen worden: vervolging op niet juridisch erkende grond.

Vervolging van sociale groepen zoals zigeuners, homoseksuelen en vrouwen die in hun huwelijk misbruikt worden en waarbij de overheid niet de vervolgende partij is, is een voorbeeld (Fullerton, 1993: 505). Deze sociale groepen zouden door bepaalde landen wel en door andere niet als vluchtelingen en rechthebbend erkend worden. Zij voelen zich in het land van herkomst echter wel degelijk bedreigd door het behoren tot die sociale groep.

Een ander voorbeeld zijn Mexicaanse migranten die naar de VS vluchten mede vanwege het (drugs)geweld in hun woongebieden (Weeks, Stoler & Jankowski, 2011). Vluchten voor algemeen geweld en binnenlandse onrust geldt namelijk niet als gegronde vrees voor vervolging op een van de vervolgingsgronden (Hailbronner, 1986: 859).

Nu kan in zulke gevallen nog besloten worden tot categoriale bescherming. Dit geeft het verschil aan tussen de a-grond die uit het Vluchtelingenverdrag is overgenomen en het secundaire asielbeleid, zoals categoriale bescherming. Dit laatste wordt zoals gezegd in Nederland afgeschaft en asielzoekers die om algemeen geweld vluchten en asiel aanvragen zullen worden afgewezen op de a-grond.

Bhabha (1996) toont de tweestrijd tussen het geloof in, en het beschermen van, universele mensenrechten en de soevereiniteit van natiestaten. Ze benadrukt een zaak waarin negatieve media aandacht de doorslag gaf voor juridische erkenning van vrouwenbesnijdenis als reden voor asieltoekenning (Bhabha, 1996: 30).

Kortom, er zijn andere veiligheidsgerelateerde migratiemotieven dan in het vluchtelingenrecht gedekt worden. Deze hebben daardoor geen grond voor toekenning van asiel maar wekken wel angst voor terugkeer op. In dit geval kan worden gesproken van de eerder genoemde 'keuze tussen twee kwaden', ofwel illegaal in Nederland blijven of terugkeren met angst voor de eigen veiligheid.

De vervaging die ontstaan is tussen primaire vluchtelingenstromen, zoals ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, en secundaire stromingen (waarbij migranten al naar een veilig land zijn gemigreerd en toch doormigreren naar een ander land waardoor het minder aannemelijk is dat ze uit veiligheidsoverwegingen migreren), creëert een beeld van 'vluchtelingen' die uit economische motieven en voor een betere kwaliteit van leven migreren. Zimmermann noemt de vervaging van dit onderscheid de *asylum-migration nexus* (Zimmermann, 2009: 75).

Het gevolg van deze vervaging is dat asielzoekers het risico lopen om als 'onecht' te worden bestempeld omdat ze door ontvangende landen als economische migrant getypeerd worden.

Een voorbeeld hiervan is een onderzoek over de migratiemotieven van El Salvadorianen die naar de VS migreerden. Het onderzoek toont aan dat het Ministerie van Buitenlandse zaken van de VS vooral economische migranten in deze groep ziet, terwijl juridische medewerkers van organisaties die Centraal Amerikanen in de VS steunen deze groep wel degelijk als politieke vluchtelingen ziet. Onderzoeken naar politieke instabiliteit in El Salvador ondersteunen deze laatste visie. Het vooroordeel dat El Salvadorianen (en Guatemalteken) economische migranten zijn, reist voor hen uit, en dat maakt het bij voorbaat moeilijk om hun migratiemotief politiek te maken (Stanley, 1987). In dit geval is duidelijk sprake van onterechte categorisering en classificatie van deze groep asielmigrant. Angst voor terugkeer is ook bij deze groep voorstelbaar.

Neumayer benoemt het onderscheid tussen 'echte' en '*bogus refugees*', oftewel 'nep vluchtelingen'. Zijn onderzoek naar de factoren die van invloed zijn op migratie naar West-Europa, laat zien dat juist de politieke en veiligheidssituaties in herkomstlanden erg belangrijk

zijn voor zowel migratie tussen ontwikkelingslanden als migratie naar de ontwikkelde wereld (Neumayer, 2005: 405). Daarnaast merkt hij op dat het juist deze niet-economische motieven zijn die moeilijk te bewijzen zijn waardoor vaak geen volledige toekenning van asiel in West-Europese landen plaatsvindt (Neumayer, 2005: 406).

Het verlenen van asiel is volgens Feller zelfs aan het afnemen (2006). Dit als gevolg van de kosten die het met zich meebrengt, de angst dat migranten niet terugkeren, zorgen over de verantwoordelijkheid die asielverlening met zich meebrengt en de bedreiging van de politieke, economische of sociale stabiliteit van het gastland (Feller, 2006: 413). Daarnaast wordt asielbeleid steeds meer gedreven door overwegingen tot migratie beperking en veiligheidsbewaring (Feller, 2006: 536).

Al met al, het verlenen van asiel lijkt bij voorkeur vermeden te worden wegens wantrouwen in de migratiemotieven die asielzoekers aandragen. Zelfstandige terugkeer heeft de voorkeur. Veiligheid lijkt daarentegen wel een veelvoorkomend migratiemotief en dit zal van invloed zijn op de angst voor terugkeer. Dergelijke migratiemotieven zal ik proberen te achterhalen in de interviews.

2.5 *Re-integratie angst*

Een tweede veronderstelling is dat asielzoekers na afwijzing niet terug willen vanwege hun angst voor gebrek aan re-integratie mogelijkheden in het land van herkomst. Uit het WODC onderzoek komt dit al enigszins naar voren. In hoofdstuk drie zal ik middels een statistische analyse bekijken in hoeverre dit de terugkeerintentie beïnvloedt bij de door het WODC onderzochte populatie. Eerst zal ik een aantal voorbeelden van re-integratie angst in de literatuur benoemen.

Uit een onderzoek naar de terugkeer van Liberiaanse vluchtelingen in Ghana naar Liberië kwam naar voren dat het hebben van een netwerk een duidelijke rol speelde in de keuze voor terugkeer (Omata, 2011). Voor die asielzoekers zonder netwerk was het verkrijgen van een woning en werk nauwelijks mogelijk. Zij waren zeer afhankelijk van het netwerk dat zij in het vluchtelingenkamp in Ghana hadden opgebouwd.

In een onderzoek naar de terugkeerintenties onder vluchtelingen uit Siërra Leone in Nederland, kwam naar voren dat economische onzekerheid de grootste angst voor terugkeer vormde. Deze onzekerheid heeft namelijk een negatieve invloed op de familie relaties en gezondheid en het versterkt (culturele) onzekerheid in de gemeenschap (Stor, 2010: 50).

Van Houte & de Koning tonen aan dat het voor het merendeel van de onderzochte terugkeerders niet mogelijk is een economisch duurzaam bestaan op te bouwen (Van Houte & de Koning, 2008). Zij zijn erg afhankelijk van anderen en hebben weinig mogelijkheden om hier verandering in te brengen. Discriminatie en afkeer tegenover de terugkeerders ligt hier deels

aan ten grondslag. De verwachtingen die een asielzoeker heeft in het ontvangende land spelen een rol bij de mate van psychosociale inbedding. Naarmate mensen een hoge verwachting hadden van de migratie is terugkeer moeilijker te accepteren.

In het WODC onderzoek is de respondenten gevraagd in hoeverre hun gepercipieerde levenskansen in het land van herkomst invloed hadden op hun terugkeerintentie. Er is echter niet gevraagd in hoeverre de gepercipieerde levenskansen invloed hadden op hun *angst* voor terugkeer.

Zoals eerder beschreven, wordt in dit onderzoek angst voor terugkeer door het gebrek aan gepercipieerde levenskansen re-integratie angst genoemd. Uit het kwalitatieve onderzoek zal blijken of er bij de geselecteerde respondenten sprake is van angst voor terugkeer door re-integratie angst, naast veiligheidsgerelateerde migratiemotieven die geen grond zijn voor asiel. Uit het kwantitatieve onderzoek zal vervolgens blijken in hoeverre re-integratie angst de terugkeerintentie bij de onderzoeksgroep van het WODC onderzoek verklaart, naast de angst voor veiligheid. Dit laat zien wat de terugkeerintentie meer verklaart: veiligheidsgerelateerde migratiemotieven waarom mensen niet terug willen of re-integratie angst. Het volgende hoofdstuk gaat hier verder op in.

Hoofdstuk 3 *Methoden*

3.1 *Empirische basis*

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag en deelvragen heb ik zowel kwalitatief als kwantitatief onderzoek uitgevoerd. Om migratiemotieven te achterhalen die geen reden zijn voor asiel maar wel een belemmering voor terugkeer, heb ik enquêtes en aanvullende diepte-interviews met uitgeprocedeerde asielzoekers afgenomen. De enquête is ontleend aan het WODC onderzoek en in verkorte versie gebruikt. De diepte interviewvragen zijn opgesteld naar aanleiding van deze enquête met als doel de aard van de migratiemotieven en de re-integratie angst te achterhalen. Om de invloed van re-integratie angst op de terugkeerintentie te meten heb ik een statistische analyse in SPSS uitgevoerd met behulp van het databestand van het WODC onderzoek, bestaande uit de enquête resultaten van 108 respondenten. Dit vormt het kwantitatieve deel van mijn onderzoek.

Hierbij moet worden vermeld dat het zelf werven van respondenten redelijk moeizaam is verlopen. Het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) heeft pas in een laat stadium toestemming gegeven om op twee asielzoekerscentra te mogen interviewen. Daarnaast was er sprake van een taalbarrière. Daar ik alleen interviews in het Nederlands, Engels en Frans kon afnemen en geen beschikking had over een tolk, werd de groep mogelijke respondenten beperkt. Een van de asielzoekerscentra wilde zich niet bemoeien met de werving van respondenten wegens mogelijk belastende vragen waardoor het vertrouwen van bewoners mogelijk zou worden geschaad.

Aangezien er lange tijd onduidelijkheid was over de toestemming van het COA heb ik via andere ingangen respondenten gezocht. Deze zijn gevonden bij de Stichting Noodopvang Dakloze Vreemdelingen Utrecht (SNDVU), het Rotterdams Ongedocumenteerden Steunpunt (ROS) en bij de Voedselbank in de Lukaskerk te Den Haag. Dit heeft in totaal 19 bruikbare respondenten opgeleverd. Dat wil zeggen, respondenten die zowel de enquête hebben ingevuld als hebben ingestemd met een persoonlijk interview.

Naast interviews met asielzoekers en illegalen zijn er ook interviews afgenomen met medewerkers van instanties die hulp en informatie bieden aan asielzoekers of illegalen. Bijvoorbeeld onderdak en advies in het geval van het SNDVU, het ROS en de Lukaskerk. Het is van belang om ook deze mensen in het onderzoek te betrekken daar zij alternatieve inzichten kunnen verschaffen over migratiemotieven en terugkeer. Ik heb gesproken met acht mensen van zes instanties. De volgende organisaties hebben hun medewerking verleend: Maatwerk bij Terugkeer, Dienst Terugkeer & Vertrek, Vluchtelingenwerk Maasdelta en Midden-Nederland, SNDVU en het ROS.

Deze laatste groep respondenten worden sleutelinformanten noem ik sleutelinformanten , en de met hen gehouden interviews hebben een kwalitatieve bijdrage aan het onderzoek geleverd.

De resultaten van het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek zijn verwerkt in het volgende hoofdstuk.

Hieronder volgt eerst een tabel met de respondenten die ik heb geïnterviewd in de periode juni-juli 2011, in chronologische volgorde van eerst tot laatst gevoerde gesprek, waar het interview heeft plaatsgevonden en wat hun achtergrond is.

Tabel 1: *Respondenten*

#	Instantie	Status	Geslacht	Leeftijd	Land van herkomst
1	ROS	Negatief, nieuwe procedure gestart	Man	20	Irak
2	ROS	Negatief, nieuwe procedure gestart	Man	23	Oeganda
3	SNDVU	Illegaal	Man	33	Somalië
4	ROS	Negatief	Man	24	Siërra Leone
5	ROS	Negatief, nieuwe procedure gestart	Man	25	Siërra Leone
6	ROS	Illegaal	Man	25	Burundi
7	ROS	Negatief, nieuwe procedure gestart	Vrouw	47	Azerbeidjaan
8	ROS	Illegaal	Vrouw	25	Benin
9	s-Gravendeel	Negatief, nieuwe procedure gestart	Vrouw	27	Zimbabwe
10	s-Gravendeel	Negatief, nieuwe procedure gestart	Vrouw	22	Somalië
11	s-Gravendeel	Negatief	Vrouw	21	Somalië
12	Katwijk	Negatief	Man	46	Kosovo
13	ROS	Illegaal	Vrouw	25	Ethiopië
14	Katwijk	Negatief, nieuwe procedure gestart	Vrouw	35	Irak
15	Lukaskerk	Illegaal	Man	28	Siërra Leone
16	Lukaskerk	Illegaal	Man	28	Siërra Leone
17	Lukaskerk	Illegaal	Vrouw	40	Ghana
18	s-Gravendeel	Negatief, nieuwe procedure gestart	Man	27	Afghanistan
19	s-Gravendeel	Negatief, nieuwe procedure gestart	Man	25	Guinee

3.2 *Validiteit*

Er moet rekening worden gehouden met vertekeningen van de verhalen die respondenten vertellen. In het artikel dat is voortgekomen uit het WODC onderzoek, wordt de *self-presentational bias* aangehaald (Leerkes e.a., 2011: 145). Dit verwijst naar de mogelijkheid dat asielzoekers een asielrelaas vertellen dat de kans op een vergunning vergroot.

Wantrouwen van ontvangende landen jegens asielzoekers, zoals blijkt uit de eerder genoemde onderzoeken van Bhabha, Zimmermann en Feller, stimuleert asielzoekers wellicht om een verhaal te vertellen dat sympathie opwekt. Om deze bias te beperken heb ik bij de respondenten aangegeven dat de interviews anoniem waren en dat de resultaten in het kader van een groter

onderzoek tot meer begrip zouden kunnen leiden voor de situatie van uitgeprocedeerde asielzoekers.

Het is onmogelijk om te achterhalen of de respondenten het daadwerkelijk gebeurde verhaal vertellen. Echter dit onderzoek richt zich op veiligheidsmotieven die geen grond zijn voor asiel, zelfs als ze bewezen kunnen worden. Daarom is de vraag of de respondenten de volledige waarheid vertellen voor dit onderzoek niet van belang. Om de werkelijke perceptie van de respondenten te achterhalen, focus ik me op hun verhalen en tracht daarmee veiligheidsmotieven aan te treffen die buiten de asielwetgeving vallen.

H4 *Resultaten*

De interviews die aanvullend op de enquêtes zijn afgenomen, hebben diverse migratiemotieven opgeleverd. Binnen deze verhalen zijn overeenkomsten te ontdekken die ik zal onderbrengen in *ideaaltypen* zoals Weber deze in de sociale wetenschappen geïntroduceerd heeft (Ritzer, 2009). De ideaaltypen geven een inzicht in de aard van migratiemotieven. Een ideaaltype staat voor een abstract model van een sociaal verschijnsel. In dit geval voor migratiemotieven en terugkeerintenties die niet hetzelfde zijn maar wel dusdanige overeenkomsten hebben dat ze gecategoriseerd kunnen worden. Daarnaast heb ik gevraagd naar hun houding tegenover terugkeer. De verklaringen die dit heeft opgeleverd staan in een aparte paragraaf beschreven. De respondenten zijn uitgeprocedeerd of hebben een negatief advies op hun aanvraag gekregen. Dat wil zeggen dat zij op juridische basis zijn afgewezen voor een verblijfsvergunning asiel. De resultaten van de kwantitatieve analyse volgen in paragraaf 4.3.

4.1 *Kwalitatieve analyse*

In deze paragraaf volgen de resultaten van de enquêtes en de diepte-interviews.

4.1.1 *Migratiemotieven onder de respondenten in ideaaltypen*

Eerst moet gezegd worden dat alle 19 respondenten in de vragenlijst aankruisten dat zij het zeer eens waren (een 1 op een schaal van 1 tot 7, waarbij 1 'zeer eens' en 7 'zeer oneens' betekent) met de stelling dat zij waren vertrokken uit het land van herkomst omdat het er onveilig was. Een aantal gaf daarnaast andere redenen aan die bij hebben gedragen aan hun keuze tot vertrek. Dit zal in de ideaaltypen naar voren komen.

Veiligheid bleek betrekking te hebben op de subjectieve veiligheidservaring van de respondenten: vrees voor eigen leven door geweld maar ook door gebrek aan bestaanszekerheid in het land van herkomst zoals besproken in hoofdstuk één. Dit zal ik toelichten middels quotes van respondenten. De geïnterviewde sleutelinformanten hebben ook hun visie met betrekking tot migratiemotieven gegeven, de daaruit voortkomende quotes gebruik ik aanvullend op die van de respondenten.

Ik heb drie ideaaltypische migratiemotieven opgesteld naar aanleiding van de interviews. De eerste twee zijn vooral van belang in dit onderzoek omdat ze migratiemotieven inhouden die juridisch niet erkend worden, zoals gedefinieerd in paragraaf 2.4.

- *Ideaaltype 1: Wel vervolgd, maar niet door de overheid*

Bij het merendeel van de respondenten was wel sprake van vervolging maar niet door de overheid. Zij gaven aan te worden vervolgd vanwege hun geloofsovertuiging, seksuele voorkeur

of geslacht door sociale groepen in de maatschappij die er een andere overtuiging op nahouden. Wanneer sprake was geweest van vervolging door de overheid, vallen deze motieven binnen de a-grond (vervolging voor het behoren tot een sociale groep) en zijn ze asielwaardig.

Vijf van de elf respondenten die binnen dit ideaaltype vallen gaven aan te zijn gevlucht vanwege bedreiging omwille van hun religieuze voorkeur. De vrouw uit Benin had bijvoorbeeld geweigerd de nieuwe voodoopriesteres van haar stam te worden en wordt daarom door haar familie gezocht in Benin¹. Ze gaf aan elders in het land ook niet veilig te zijn omdat alle stammen elkaar kennen en ze op die manier snel gevonden wordt. Een medewerker van het ROS vulde aan:

“In Benin is voodoo een officiële, zelfs nationale religie. Ze moest in de familielijn haar overleden moeder opvolgen als voodoopriesteres. Dit wilde ze niet, ze was bekeerd tot het christendom. Weiger je dan loop je gevaar, zo heb ik me ook door anderen uit Benin laten vertellen. Haar verhaal werd geloofwaardig bevonden door IND, maar er is volgens de IND een vestigingsalternatief in de hoofdstad van haar eigen land. Dan krijg je geen asiel. Ze moet dus terug maar durft dit niet, ze zegt dat Benin een klein land is en ze weten haar ook in de hoofdstad te vinden”.

Deze vrouw krijgt dus geen verblijfsvergunning asiel maar durft niet terug omdat ze vreest voor haar leven.

De man uit Kosovo vertelde te zijn gevlucht omdat hij en zijn kinderen niet werden geaccepteerd als Christenen in hun door etnisch Albanezen overgenomen woonplaats. Ze hebben een tijdelijke vergunning gehad en daarna een negatief advies gekregen. Hij is bang om terug te keren.

“If we return we’ll be killed. I have diabetes and we can’t sleep because of stress. My brother and sister died in Kosovo from heart attacks because of the stress we had there. We can’t go back”.

De andere vijf respondenten die zeggen bang te zijn voor vervolging door een persoon of groep anders dan de overheid, hadden uiteenlopende migratiemotieven. Twee vrouwen uit Somalië zijn om verschillende redenen gevlucht maar benadrukten beiden het moeilijke leven als vrouw zijnde dat meespeelde in hun keuze om te vluchten.

“Unsafe and bad culture. Women don’t have power, have to wear certain clothes, they are not free. Circumcision you have to do it, it’s normal”.

¹ In Benin voert 17.3% van de bevolking voert traditionele voodoo (Vodoun) praktijken uit. Voornamelijk in het zuiden. Bron: CIA – The World Factbook.

“I came because I have a problem for myself. I was not happy, everyday people die, I can’t go out the house, I’m not free. My mother was killed, I saw her, I have no sister or brother. My husband helped me and gave me money. He didn’t have enough for us both and he didn’t feel problems like me. Somalia has problems everyday, with Al Shabaab²; no president; everybody kills; do what they want. My husband didn’t have problems with that. But I won’t be free and I can’t have work. Especially for the women. Men just kill you if you walk around”.

Beide vrouwen hebben moeite met de sociale beperkingen die ze ondervinden in de maatschappij. De aanleiding om daadwerkelijk te vluchten was een incident in familiale kring. De ene vrouw werd gezocht door de familie van de ex-vrouw van haar man die ook haar moeder hebben vermoord. De ander werd met geweld weggehaald bij haar man door een andere man. Deze voorvallen waren in combinatie met de al zo slechte omstandigheden reden om te vluchten. Voor Somalië gold tussen 2006 en 2009 een categoriaal beschermingsbeleid. Sindsdien krijgen Somaliërs dus geen verblijfsvergunning meer op die grond en vervalt de tijdelijke vergunning van asielzoekers die er nog wel onder vielen. Voor Siërra Leone is de categoriale bescherming al in 2004 afgeschaft.

De laatste respondent met angst voor vervolging is een Oegandese homoseksuele jongen die om zijn seksuele voorkeur gediscrimineerd en bedreigd wordt door mensen in zijn omgeving.

“I ran away because I’m gay. I like boys. It’s different to be gay there than here. I was beaten and abused. You’re an outcast. It was bad for me. If you talk about it that can get you killed. It was dangerous for me that’s why I ran to the Netherlands”.

Zoals blijkt uit de citaten zijn deze respondenten bang voor hun veiligheid in het land van herkomst. Zij hebben juridisch gezien echter geen recht op een verblijfsvergunning asiel. Ze hebben allen angst voor wat hen zal worden aangedaan door een groep of persoon anders dan de overheid in het land van herkomst. Dit kan worden opgedeeld in vervolging omwille van een persoonlijke eigenschap, zoals de seksuele voorkeur of het zijn van een vrouw, en het hebben van een religieuze voorkeur of het niet voldoen aan de dominante religie.

² Al Shabaab is een Moslim organisatie die grote delen van Somalië controleert. Ze zijn berucht vanwege hun gewelddadige onderdrukking van niet of minder extreme Moslims en het weren van hulporganisaties uit het land. Bron: Council on Foreign Relations.

Drie respondenten wilden bijvoorbeeld de heersende strenge Islam niet naleven en werden daarom bedreigd door de mensen die dat wel doen. Voor een Afghaanse jongen was de voortdurende oorlogssituatie daarnaast reden om te migreren.

Er is in deze gevallen wel sprake van vervolging, omdat de religieuze, sociale of biologische voorkeuren en eigenschappen worden bestraft middels discriminatie en bedreigingen.

Dit is juridisch gezien echter niet erkent. Waarschijnlijk omdat de vervolgende partij niet de overheid is, of niet bewezen kan worden dat deze hen niet beschermt tegen andere vervolgende partijen. Als dit wel het geval was, zouden deze respondenten juridische erkenning op de grond moeten krijgen. Er is immers sprake van vervolging door het behoren tot een sociale groep of het aanhangen van een godsdienst.

Omdat het, zoals eerder benoemd, erg moeilijk is om zowel gegronde angst voor vervolging als het gebrek aan bescherming door de eigen overheid te bewijzen, vallen deze motieven onder juridisch niet erkende migratiemotieven die wel angst voor terugkeer opwekken.

Een aantal van de sleutelinformanten was zeer uitgesproken over vaak aangedragen migratiemotieven. Zij benadrukten dat veiligheid een veel gebruikt motief is omdat dit meer sympathie opwekt en meer kans op een vergunning biedt. Gegronde vrees voor vervolging is immers nodig voor een verblijfsvergunning asiel. Zo zei een sleutelformant:

“Ik denk dat bij een heleboel mensen het asielrelaas wat ze verteld hebben een beetje een aangedikt verhaal is. Er zal best wel angst zijn voor geweld en dat geldt zeker voor mensen uit Irak en Afghanistan maar of ze nou zelf echt persoonlijke angst hebben voor vervolging daar heb ik heel veel twijfels bij”.

Op de vraag wat dan wel de reden is dat deze mensen zijn gekomen, antwoordde hij:

“Nou die landen zijn wel instabiel. Somalië is nog een graadje erger dan die twee. Het zijn geen landen waar je makkelijk een toekomst opbouwt. Ik denk toch dat de voornaamste reden is dat ze weggaan vanwege het oorlogsgeweld aan de ene kant en de slechte sociaal economische omstandigheden aan de andere kant. Maar dat zijn dus geen mensen die onder het vluchtelingen verdrag vallen, dat zie ik ook wel”.

Deze mening werd bevestigd door een aantal andere sleutelinformanten:

“Je kan alleen een verblijfsvergunning krijgen op asielgronden, maar de meeste zijn sociaal economische migranten, maar dat betekent niet dat ze niet uit en moeilijke situatie komen of dat ze niet gediscrimineerd zijn op basis van ras en gender. Bijvoorbeeld een vrouw die verkracht wordt binnen haar eigen gezinssituatie kan

niet op die grond asiel krijgen. En dat zal ook maken dat ze eerder een ander verhaal ophangen”.

“Nee, een kleine groep zijn dat asiel motieven, zeg maar volgens conventie, veiligheid. Mensen die directe bedreigingen ondervinden. Bij een wat groter deel een soort algehele malaise in het land van herkomst dus dat wat je nu in Libië naar Lampedusa ziet is niet vreemd maar dat heeft niks met de conventie te maken. Is geen persoonlijke vervolging vanwege politiek of genocide of zo. Dat soort burgeroorlogachtige toestanden dat drijft nogal wat uit. En bij het overgrote deel zijn het migratiemotieven zoals je die ook bij arbeidsmigranten ziet. Het idee hebben dat Europa rijk en vrij is en dat ze daar een graantje van mee kunnen pikken, en dat dat ook gaat lukken of in ieder geval hun kinderen”.

“Dat staat op papier dat is allemaal in de verste verte niks. Allemaal flinterdun of na een halve pagina krijg je al het idee, dit is leuk verzonnen maar het verhaal heb je van het kopieerapparaat afgehaald. Zijn vaak copyshop verhalen he, die ze van de smokkelaar meekrijgen en zeer ongeloofwaardige verhalen”.

Deze citaten bevestigen de motieven die de respondenten aandragen maar bevorderen twijfels aan de waarheid ervan. Er lijkt wantrouwen onder de sleutelinformanten jegens de ware motieven van asielzoekers te heersen, net zoals die in de publieke opinie heerst.

Dat veel asielzoekers met een ‘gegronde’ reden naar Nederland komen, namelijk de slechte politieke en, of economische situatie in het herkomstland, daar is echter geen twijfel over.

Vervolgens lijken de asielzoekers ook wantrouwen te hebben, maar dan in de asielprocedure. Het idee heerst dat zij een verhaal ophangen dat het meest kans heeft op een vergunning, ongeacht of het waar is of niet. Dat kan averechts werken, omdat het ‘dunne’ verhalen oplevert en de geloofwaardigheid ver te zoeken is. Een Irakese vrouw beweert echter eerlijk te zijn geweest maar dit heeft niet in haar voordeel gewerkt. Ze is negatief over het handelen van de IND:

“They (Nederlandse mensen) are very kind, only the IND not. In the beginning I was afraid and ashamed, now I have friends and they are very kind. They support my case. But the IND, are they Dutch? (glimlacht) I don’t understand. They accept Christians but no Muslims. People who come here become Christian to get a status. I can’t do that. We see it happen here. Not that I don’t like Christians, I love my friends in Irak and here that are and I hated the Muslims there. I don’t want to wear a scarf. But I’m not becoming Christian to get a status here.

In Irak I can get everything, work, a house, but there is civil war between two Islamic groups and I will get killed. Christians don't have any problems in this war but still they get a status in the Netherlands. Women lie that they are alone and get a status but truly their husband is in the Netherlands and they visit him all the time. When they get a status he suddenly appears and the women aren't so sad as they pretended. I didn't lie and I don't get a status".

Naast het feit dat ze niet begrijpt waarom de IND hen geen verblijfsvergunning geeft (de IND gelooft hen wel, maar vindt Irak veilig om naartoe terug te keren), is ze erg verontwaardigd dat Christenen een voorkeursbehandeling krijgen. Dit baseert ze op een aantal gevallen op het asielzoekerscentrum waarbij Christenen uit hetzelfde land wel een verblijfsvergunning kregen in tegenstelling tot Moslims.

Wantrouwen vanuit asielzoekers jegens de IND en de asielprocedure werd ook door andere respondenten uitgesproken.

- *Ideaaltype 2: Niet vervolgd, maar wel angst voor de persoonlijke veiligheid*

Zeven van de negentien respondenten gaf aan dat de oorlogssituatie in hun land reden was om te migreren. Voor zes van hen was de onveilige situatie die dit veroorzaakte de hoofdreden om te migreren. Een man uit Burundi was daarnaast bang omdat de rebellen mannen wierven om mee te vechten in de oorlog.

Binnen dit ideaaltype vallen ook vier mannen uit Siërra Leone waarvan bekend is dat tijdens de oorlog mannen en jongens door de rebellen werden geworven om mee te vechten. Deze vier waren het meest gesloten over hun migratiemotief van alle respondenten.

Daarnaast staan Siërra Leonezen bij de sleutelinformanten bekend als moeilijke groep wat betreft terugkeer omdat zij vaak lijden aan een post traumatische stress stoornis of niks meer hebben om naar terug te keren. Dat wijst op re-integratie angst.

De vrouw uit Ghana is gemigreerd vanwege de voor haar onmogelijke leefsituatie:

"My family was poor, I can't go to school, had to sleep in the streets, I can't do anything there, I can't live".

Voor haar is de slechte sociaal economische situatie in Ghana de reden geweest om te migreren. Dus haar motief is niet gerelateerd aan veiligheid in de zin van geweld maar aan het gebrek aan bestaanszekerheid.

Een van de sleutelinformanten hoort verschillende migratiemotieven die betrekking hebben op persoonlijke veiligheid, maar die ze ook deels ziet als asielrelaas dat het meeste kans maakt op een verblijfsvergunning:

“Er is niet echt een algemene lijn (in de migratiemotieven). Je hebt mensen die echt politiek vluchteling zijn, die echt door overheid vervolgd worden, bijvoorbeeld Soedanezen. Of in het verleden de oorlog hebben meegemaakt, en kindsoldaat zijn geweest of bij de rebellen hebben gezeten. Die zich eigenlijk om persoonlijke redenen niet heel veilig voelen.

Dan heb je nog de mensen die eigenlijk als geluक्सvluchteling worden gezien, dat wordt vaak negatief beschouwd. Maar van gebrek aan eten ga je ook dood. Dus daar valt wel wat voor te zeggen. Dan heb je het ook over de groep Chinezen (die hieronder lijden). Dan heb je nog mensen die om persoonlijke redenen vluchten. Dat hoor je ook vaak. Mensen die bijvoorbeeld een meisje zwanger hebben gemaakt. Dan wordt de vader van het meisje heel boos.

Dat soort dingen. Of rivaliteit in het dorp zelf. Ze proberen tijdens het interview te laten merken dat ze echt problemen hebben met de overheid”.

De migratiemotieven die binnen dit ideaaltype vallen, betreffen angst voor de persoonlijke veiligheid door de oorlog en de slechte sociaaleconomische situatie in het land van herkomst. Van vervolging is echter geen sprake. Zij worden niet vervolgd voor een sociale eigenschap of overtuiging. Dat wil niet zeggen dat hun angst niet gegrond is. Ook volgens de geciteerde sleutelinformant is voor deze migratiemotieven wat te zeggen. Mensen maken volgens haar bewust de keuze om te migreren.

Een voorbeeld hiervan is een vrouw die ik en mijn collega studente bij het ROS observeerde. Zij was van Deventer naar Rotterdam gelopen. Het bleek dat ze een brief op het asielzoekerscentrum had gekregen waarin stond wat haar mogelijkheden waren als ze geen vergunning zou krijgen. Nadat een medewerker van ROS naar het asielzoekerscentrum waar ze vandaan kwam had gebeld, bleek dat zij in een procedure zat en nog steeds recht had op verblijf daar. De vrouw was overstuur en verward en ze hebben haar een nacht in het ROS opgenomen. Het was in dit geval dat de aanwezige advocate de opmerking maakte dat mensen niet zo'n afstand zouden lopen als ze geen enorme angst hebben om terug te keren.

Angst voor algemeen geweld is geen grond voor asiel. Ook deze groep valt dus onder juridisch niet erkende migratiemotieven die wel angst voor terugkeer opwekken.

- *Ideaaltype 3: Wel vervolgd door de overheid, maar niet bewijsbaar*

Binnen dit type valt slechts één respondent. De man van de respondent wordt vervolgd door de overheid in het land van herkomst en daarom is het gezin gevlucht.

“Mijn man steunde de oppositie met geld en dit heeft de regering geweten en doordat hij was opgepakt kwam hij in de gevangenis. Ze wilden toen via mijn man de oppositie beschuldigen en hij moest de volgende geld storting doorgeven, toen was hij even vrij. Toe kwam hij naar ons en zijn we gevlucht”.

Het gezin heeft in twee procedures gezeten. Ze kregen een tijdelijke verblijfsvergunning en woonden in de Achterhoek. Vijf jaar na het starten van de procedure kregen ze een negatief advies en zijn een nieuwe procedure gestart. Vervolgens kregen ze weer een negatief advies wegens gebrek aan bewijs. Als ze terug gaan is de vrouw bang dat haar man of het hele gezin gevangen wordt gezet. Volgens de respondent is de situatie in het land van herkomst namelijk niet veranderd. Zij begrijpt niet dat de IND hen hoop geeft door een tweede procedure te openen en vervolgens geen vergunning geeft wegens gebrek aan bewijs.

Daarnaast sprak zij zeer sarcastisch over het feit dat de IND er vanuit gaat dat alle mogelijke bewijsstukken ‘even’ geregeld kunnen worden in de vlucht.

4.1.2 *Samengevat*

Alle respondenten gaven in de enquête aan te zijn gevlucht mede omwille van hun veiligheid in het land van herkomst. De migratiemotieven die zij vertelden sluiten hier op aan. Er zijn meerdere migratiemotieven aangevoerd die niet als juridische grond voor asiel zijn beoordeeld. Het merendeel van de motieven is juridisch niet erkend maar levert wel angst voor terugkeer op. De sleutelinformanten blijken sceptisch over de migratiemotieven van uitgeprocedeerde asielzoekers. Zij veronderstellen dat er veel asielzoekers migreren vanwege sociaaleconomische redenen of vanwege de algehele malaise in het land van herkomst en een politiek migratiemotief vertellen om meer kans op een verblijfsvergunning te maken.

Ze hebben echter ook een sterk vermoeden dat politieke asielzoekers een verhaal vertellen dat sympathie opwekt en de meeste kans geeft. Zij zien dus niet alleen economische migranten die zich als politieke vluchteling voordoen, maar ook politieke vluchtelingen die liegen om meer kans te maken op een verblijfsvergunning asiel.

4.2 *Vormen van angst voor terugkeer*

In de interviews is de respondenten ook gevraagd naar hun houding ten opzichte van terugkeer. De afgenomen enquêtes leverden 16 keer een zeven op in de schaal van ‘zeer eens’ (1) tot ‘zeer

oneens' (7) bij de vraag of de respondent van plan was om terug te keren. De overige antwoorden betroffen een vier, een vijf en een zes. De antwoorden die ze gaven tijdens de interviews sloten hier echter niet allemaal op aan, zoals zal blijken uit quotes in deze paragraaf. Er zijn twee typen verklaringen te onderscheiden die terugkeer voor de respondenten belemmeren: het oorspronkelijke migratiemotief en re-integratie angst. Er was één uitzondering van een respondent die niet terug wil vanwege bindingen in Nederland.

4.2.1 *Angst voor terugkeer door het oorspronkelijke migratiemotief*

Het blijkt dat bijna alle respondenten angst hadden voor terugkeer en dat die angst voortkwam uit het oorspronkelijke migratiemotief.

Tien van de respondenten willen niet terug vanwege de onveilige situatie die dat voor hem of haar zal opleveren. Zij beweren dat hun leven niet zeker is bij terugkeer vanwege de algehele oorlogssituatie of om wat hen persoonlijk zal worden aangedaan door een persoon of groep. De Iraakse vrouw op azc Katwijk verteld:

“They blew up our car. They (Moslim activisten die tegen de VS zijn waar zij als vertaalster voor werkte) also tried to kill my husband. I will get killed. I know this because that was happening when we left. The US gives translators a permit immediately so why not me here in the Netherlands? Then it's not safe right!”

Een man uit Somalië die al een aantal jaar illegaal in Nederland leeft, antwoordde op de vraag waarom hij niet terug wil:

“Het is nog steeds onveilig. Waar ik vandaan kom heb je de Al-Shabaab. Het is daardoor niet veilig. Iedereen moet het leger in. Ze vragen aan de ouderen om bij de Al-Shabaab te gaan. Iedereen moet mee doen, als je niet mee doet vinden ze je geen goede Moslim, dan kan je beter dood zijn”.

Deze respondenten probeerden beiden met artikelen aan te tonen dat ze de waarheid vertellen en niet begrijpen waarom de IND van mening is dat het veilig is om terug te keren.

Zeven respondenten zouden terug gaan als de situatie in het land van herkomst veranderd. Vier van hen vallen onder migratiemotief ideaaltype 1: als zij niet meer vervolgd zouden worden zouden ze terug keren. Drie van hen vallen onder migratiemotief ideaaltype 2: als het land van herkomst veilig zou zijn zouden ze terugkeren.

Één van hen had zelfs al geprobeerd terug te keren, maar vanwege gebrek aan de juiste documenten werkte de ambassade (van Burundi) niet mee. Hij had het destijds geprobeerd omdat zijn medische conditie zo slecht was dat het hem niet meer kon schelen waar hij zou

sterven. Inmiddels is hij beter en wil hij niet meer terug omdat het onveilig is. Een deel van een gesprek met de man uit Somalië ging als volgt:

I: "Wanneer het veilig is in je land ga je dan terug?"

A: Ja dan ga ik terug, ik hou van Somalië, ik hou van mijn land.

I: Heb je daar dan nog mensen die je kunnen helpen?"

A: Dat maakt niet uit, ik red mij wel, alleen het vechten in mijn land houdt mij tegen.

I: En de mensen die je hier kent, denken die daar ook zo over?"

A: ja zij denken hetzelfde, we hebben veel contact met elkaar. Zij (Al Shabaab) maken het leven moeilijk. Kijk ze halen je tong eraf als je wat zegt, ik wil je laten zien hoe het daar is. Het is daar te gevaarlijk, het is onveilig in Somalië".

De respondent uit Azerbeidjaan zegt dat als er een andere regering zou komen zij terug zou keren omdat dat beter is dan illegaal in Nederland verblijven. Haar kinderen zou ze echter wel hier willen laten om hun opleiding af te maken.

Volgens een aantal van de sleutelinformanten is veiligheid echter maar bij een klein deel van uitgeprocedeerde asielzoekers de ware reden om niet terug willen keren. Zij zijn van mening dat schaamte om met lege handen terug te keren en re-integratie angst de grootste belemmeringen voor terugkeer zijn.

"Degene die het niet maakt en eigenlijk niet in staat is om dat beeld te exporteren, exporteert niks. Die laat niks horen. Want in Europa aankomen en niks hebben gelooft toch niemand daar dus dat is meteen een groot probleem voor mensen om aan terugkeer te denken. Berooid teruggaan dat bestaat niet".

4.2.2 Re-integratie angst

Vier van het totaal aantal respondenten noemden re-integratie angst als reden om niet terug te willen keren. Drie daarvan noemden dit in combinatie met de onveilige situatie in het land van herkomst. Een jongen uit Sierra Leone vertelt:

"I'm not interested in the help of IOM because I don't want to go because I'm afraid of what people will do to me there. A lot of people know me there, guys there. I keep on my own and don't want people to know me. For the past 10 years I have had my life here and I'm used here, used to the system. I don't want to go because it's unsafe and I don't have anyone in Sierra Leone to help me".

De respondenten vinden terugkeer geen optie omdat ze zich niet voor kunnen of willen stellen dat de situatie inmiddels verbeterd is. Dit geldt vooral voor drie van de vier mannen uit Siërra Leone. Zij gaven niet veel bloot van zichzelf tijdens het interview, ook niet na veelvuldig doorvragen. Zij staan erg negatief tegenover terugkeer en ervaren dat hoe dan ook als negatiever dan hun huidige situatie.

Slechts één respondent noemde het gebrek aan re-integratie kansen in combinatie met bindingen in Nederland als reden om niet terug te willen keren.

“I’m here for 10 years. I went to school, made friends. Now I’m pregnant and have a boyfriend here. I don’t see a life there”.

Deze respondent heeft geen geboortebewijs blijkt achteraf. Zij komt niet in aanmerking voor een verblijfsvergunning omdat ze niet kan bewijzen dat ze uit het opgegeven land komt. Om dezelfde reden kan ze niet eens terugkeren, mocht ze dat willen.

Zoals eerder genoemd menen een aantal sleutelinformanten dat niet veiligheid maar schaamte om met lege handen terug te keren en re-integratie angst terugkeer het meest belemmeren. Over re-integratie angst werd gezegd:

“En ook de economische situatie in het land. En dan kunnen wij ook zeggen wij helpen met zelfstandige terugkeer en je krijgt een timmerkist. Maar je moet opnieuw je netwerk opbouwen, mensen hebben geen familie meer. Die angst is heel erg groot. Het land is veranderd, de infrastructuur. Het netwerk is heel belangrijk, via netwerken wordt alles geregeld. Via je netwerk krijg je een baan. Dat moet je niet onderschatten”.

Dit komt niet overeen met de in de interviews meest genoemde belemmering voor terugkeer, namelijk de angst voor hun veiligheid.

4.2.3 *Samengevat*

In overeenkomst met de migratiemotieven hangt de angst voor terugkeer voor het merendeel af van de ervaren veiligheid in het land van herkomst. Zeventien respondenten gaven aan niet terug te willen keren vanwege de onveilige situatie die dat voor hen zou opleveren. Voor drie respondenten speelde re-integratie angst daarnaast ook een rol bij de terugkeerintentie.

Tien respondenten staan negatief tegenover terugkeer en staan er ook niet voor open. Zeven respondenten zouden terugkeren of terugkeer zeker overwegen wanneer de situatie in het land van herkomst positief veranderd. Bijvoorbeeld wanneer de oorlog afloopt, of er een andere regering plaatsneemt. Twee respondenten keren niet terug vanwege bindingen in Nederland.

Één daarvan zou echter terugkeren als deze bindingen niet zouden bestaan. De ander heeft niks meer in het land van herkomst en zal daarom niet terugkeren.

Kortom, geen van de respondenten was op het moment van de interviews van plan binnen 12 maanden terug te keren naar het land van herkomst. Slechts zeven zouden ertoe bereid zijn mits de situatie in het land van herkomst verandert.

De sleutelinformanten menen dat veiligheid maar bij enkelen de ware reden is om niet terug te kunnen keren. Nogmaals spreken ze indirect hun wantrouwen uit naar de asielzoekers. Die zouden veiligheid aanhalen om meer kans te maken op een verblijfsvergunning.

Schaamte en re-integratie angst worden als grootste belemmeringen voor terugkeer gezien. Daarnaast benoemen ze praktische redenen zoals het ontbreken van geldige documenten als moeilijkheid bij terugkeer, of het weigeren van terugname door een land. China neemt bijvoorbeeld (bijna) nooit mensen terug.

Medische redenen zijn ook veelgebruikt om opnieuw een procedure aan te spannen, menen de sleutelinformanten, en werken belemmerend voor terugkeer. Dit is een bevestiging van het WODC onderzoek, namelijk dat gezondheid een rol speelt bij terugkeer.

Vier respondenten benoemden naast veiligheid hun slechte gezondheid als belemmering voor terugkeer. Meer dan helft gaf in de enquête aan een matige tot slechte gezondheid te hebben.

Bindingen in Nederland wordt ten slotte ook als reden genoemd. Hierbij gaat het veelal om illegalen die vaak al vele jaren in Nederland zijn en geen enkele voorstelling meer hebben bij het land van herkomst. Laat staan dat zij over terugkeer nadenken.

4.3 *Kwantitatieve analyse*

In de vorige paragrafen is besproken welke migratiemotieven de respondenten in dit onderzoek aandragen en wat hun terugkeer belemmert. Gebrek aan veiligheid in het land van herkomst blijkt voor de meeste respondenten de grootste belemmering voor terugkeer te zijn. Re-integratie angst speelt daarentegen maar bij vier respondenten een rol.

Om de verhouding tussen veiligheid en re-integratie angst te meten bij een grotere populatie, heb ik een kwantitatieve analyse uitgevoerd met behulp van het databestand van het WODC onderzoek, bestaande uit de resultaten van 108 enquêtes.

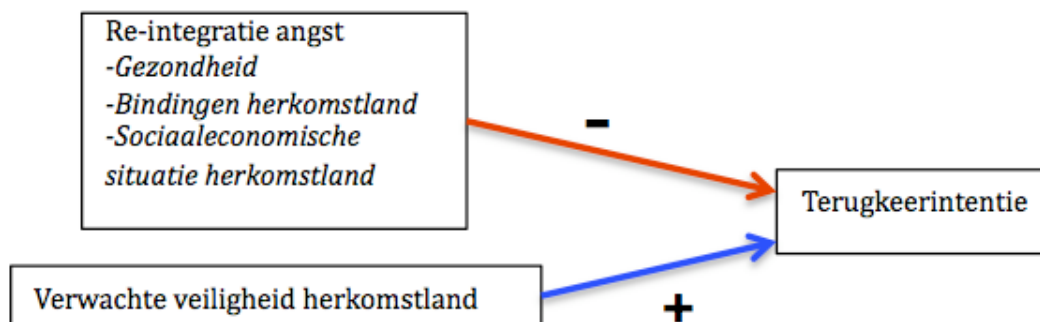
4.3.1 *Invloed van re-integratie angst op de terugkeerintentie*

Zoals in hoofdstuk twee naar voren kwam zijn er naast de gepercipieerde veiligheid nog andere factoren van invloed op de terugkeerintentie van uitgeprocedeerde asielzoekers. Gezondheid, sociale bindingen (o.a. contact met familie en vrienden, opleiding en werkervaring in het land van herkomst) en de sociaaleconomische situatie in het land van herkomst (kans op inkomen, huisvesting en medische zorg bij ziekte in het land van herkomst) tonen samenhang met de terugkeerintentie (Leerkes e.a., 2011). Deze drie variabelen zijn in het WODC databestand opgenomen.

Ik heb deze variabelen eerder in verband gebracht met 're-integratie angst' om weer te geven dat het ontbreken van gezondheidszorg, sociaaleconomische kansen en sociale bindingen een negatieve samenhang met de terugkeerintentie aantonen. Het is belangrijk om op te merken dat de variabelen zoals ze in het WODC onderzoek zijn gedefinieerd juist correlaten zijn voor *re-integratievertrouwen*. Dat wil zeggen dat gezonde mensen met veel bindingen in het land van herkomst en een positief vooruitzicht op de sociaaleconomische situatie, meer vertrouwen hebben in goede re-integratie. Bij re-integratie angst is de situatie dus omgekeerd. Daarnaast is re-integratie angst niet rechtstreeks gemeten maar staat deze ongemeten variabele als het ware tussen de drie variabelen en de terugkeerintentie in: bij de *afwezigheid* van een goede gezondheid, bindingen met het herkomstland en een gunstige sociaaleconomische situatie, ontstaat angst voor terugkeer door een gebrek aan re-integratiemogelijkheden. Daardoor is sprake van een negatieve terugkeerintentie. Met deze indirecte manier van meten probeer ik toch zicht te krijgen op het belang van deze variabelen bij de angst voor terugkeer.

In onderstaand figuur zijn de verwachte verbanden tussen de onafhankelijke variabelen re-integratie angst en de verwachte veiligheid in het land van herkomst met de afhankelijke variabele terugkeerintentie te zien. De rode lijn laat de verwachte negatieve samenhang zien tussen re-integratie angst en de terugkeerintentie. De blauwe lijn laat de verwachte positieve samenhang zien tussen de verwachte veiligheid en de terugkeerintentie. Ik veronderstel dat er een causaal verband tussen deze variabelen is en voer daarom een regressie analyse uit.

Figuur 2 *Verhouding tussen de variabelen die van invloed zijn op de terugkeerintentie.*

Middels deze regressie analyse tracht ik te achterhalen in hoeverre re-integratie angst de terugkeerintentie verklaart. Vervolgens controleer ik dit verband voor de verwachte veiligheid om te zien welke variabele meer van invloed is op de terugkeerintentie: re-integratie angst of de verwachte veiligheid. Eerst volgt een verantwoording van de gebruikte variabelen.

De variabelen in deze analyse zijn zoals gezegd overgenomen uit het WODC onderzoek. De drie onafhankelijke variabelen die re-integratie angst vertegenwoordigen, zijn in het onderzoek indirect gemeten en via factoranalyses afgeleid uit diverse direct gemeten scores op minimaal twee indicatoren (Leerkes, e.a., 2011: 136). Dit zijn de factoren 'veiligheid herkomstland', 'sociaaleconomische kansen herkomstland' en 'bindingen herkomstland'. Voor de factor 'veiligheid herkomstland', zijn als indicatoren gebruikt: de mate van angst voor terugkeer binnen 12 maanden en de door de respondent gepercipieerde veiligheid in het land van herkomst. De items die in deze factoren zijn gebruikt waren vijf- of zevenpunts-Likertschalen. De indicator 'mate van angst voor terugkeer binnen 12 maanden' leverde een gemiddeld antwoord van 1,4 (5=helemaal niet) op. De indicator 'gepercipieerde veiligheid in het land van herkomst' leverde gemiddelde van 1,5 (7=zeer mee eens) op (Leerkes e.a., 2011: 139). Dat wil zeggen dat de respondenten gemiddeld erg angstig zijn voor terugkeer binnen de komende 12 maanden en het niet veilig achten om terug te keren.

De factor 'sociaaleconomische kansen herkomstland' bestaat uit drie indicatoren die zijn gemeten volgens zevenpunts-Likertitems. Daarbij staat een 7 voor 'zeer mee eens'. Deze indicatoren waren: de verwachting dat er voldoende inkomen is bij terugkeer (gemiddelde=2,2), het hebben van acceptabele huisvesting (gem.=2,5) en de verwachting dat er voldoende medische zorg beschikbaar is (gem.=2,0). Deze gemiddelden laten zien dat de respondenten negatief zijn over de sociaaleconomische kansen in het land van herkomst.

De derde factor die re-integratie angst vertegenwoordigt is 'bindingen herkomstland'. Deze factor is opgesteld uit zes indicatoren. Dat zijn, in het land van herkomst: de hoogst afgemaakte

opleiding (5=hoger onderwijs, gem.=2,6), het toesturen van geld aan familieleden of vrienden (7=zeer mee eens, gem.=1,8), de mate van contact met familie (5=erg veel, gem.=1,6), het wel of niet hebben van minderjarige kinderen (1=wel, gem.=0,1), het wel of niet hebben van werkervaring (1=wel, gem.=0,6) en de mate van contacten met vrienden en kennissen (5= erg veel, gem.=1,5).

De onafhankelijke variabele 'gezondheid' heeft betrekking op de vraag 'Hoe zou u in het algemeen uw gezondheid omschrijven?'. De antwoordmogelijkheden liepen uiteen van 'slecht' (1) tot 'uitstekend' (5). Daarbij bedraagt het gemiddelde 2,5.

De afhankelijke variabele 'terugkeerintentie' is in het WODC onderzoek gemeten met twee zevenpunts-Likert items. Dat waren: (1) 'Ik ben van plan om (binnen 12 maanden) terug te keren en (2) 'Ik zal me inspannen om (binnen 12 maanden) terug te keren'. Omdat de meeste respondenten de laagst mogelijke waarden scoorden was deze variabele erg scheef verdeeld. Hierdoor is het niet mogelijk een bruikbare lineaire regressie uit te voeren. De oplossing voor de scheve verdeling was het dichotomiseren van de scores op terugkeerintentie (Leerkes, e.a., 2011: 140). De twee categorieën die dit opleverde zijn: (0) alle respondenten die terugkeer absoluut uitsluiten en (1) de overige respondenten die van plan waren om binnen 12 maanden terug te keren of daar ietwat voor open stonden. Vervolgens kan de afhankelijke variabele 'terugkeerintentie' worden gebruikt in de volgende analyses.

Met gebruik van SPSS kan het verband tussen de onafhankelijke variabelen (1) gezondheid, (2) de bindingen met het herkomstland en (3) de sociaaleconomische situatie in het land van herkomst en de afhankelijke variabele 'terugkeerintentie' worden gemeten. Deze logistische regressie analyse wordt weergegeven in tabel 1. Vervolgens zal ik de verbanden controleren met de onafhankelijke variabele (4) 'veiligheid herkomstland', oftewel de verwachte veiligheid in het land van herkomst.

Uit het kwalitatieve onderzoek resulteert dat de verwachte veiligheid sterk van invloed is op de terugkeerintentie. Door voor deze variabele (4) te controleren kan worden gemeten in hoeverre re-integratie angst daarnaast van invloed is op de terugkeerintentie. Deze analyse wordt weergegeven in tabel 2. Omdat voor de variabelen reeds factoranalyses zijn gedaan kunnen ze zonder verdere analyses gebruikt worden.

Wat overigens niet in de onderstaande analyse wordt meegenomen is de mogelijkheid dat het verband tussen de verwachte veiligheid en de terugkeerintentie omgekeerd is. Er wordt gekeken naar de terugkeerintentie als het gevolg van de verwachte veiligheid, terwijl de verwachte veiligheid ook een gevolg kan zijn van de terugkeerintentie. Het is bijvoorbeeld voorstelbaar dat een asielzoeker die graag terug wil zijn zorgen over de veiligheid gaat bagatelliseren, waardoor hij relatief hoog scoort op verwachte veiligheid. Het is belangrijk om

dit omgekeerde verband als mogelijkheid te herkennen, maar het cross-sectionele karakter van de beschikbare gegevens maakt het niet mogelijk dit echt te onderzoeken. De causale relaties die in Figuur 2 worden verondersteld zijn aannemelijk, maar kunnen niet met honderd procent zekerheid worden aangetoond. In de onderstaande analyse gaat het in wezen om uitgezuiverde samenhangen.

Tabel 1. *Terugkeerintentie verklaard door ervaren gezondheid van de respondenten, bindingen met het herkomstland en de sociaaleconomische situatie in het herkomstland.*

<i>Onafhankelijke variabelen</i>	<i>B</i>	<i>sig.</i>
Constante	-3,270***	,000
Gezondheid	,657**	-002
Bindingen herkomstland	,335	,189
Sociaaleconomische situatie herkomstland	,400	,102
R2 (nagelkerke)	,216	
N	108	

p<0,01; *p<0,001

Uit deze tabel blijkt dat alleen 'gezondheid' significant van invloed is op de terugkeerintentie. Dat wil zeggen dat de gezondheid van de respondenten meeweegt bij hun voornemen om binnen 12 maanden terug te keren. De positieve, significante waarde voor gezondheid geeft aan dat gezondere respondenten positiever tegenover terugkeer staan dan minder gezonde.

'Bindingen herkomstland' en 'sociaaleconomische situatie herkomstland' zijn niet significant van invloed op de terugkeerintentie. Het hebben van bijvoorbeeld familie, vrienden, een huis of inkomen in het land van herkomst, weegt dus niet zwaar mee bij het voornemen om wel of niet terug te keren. Desondanks heb ik de waarden in de tabel opgenomen om te kunnen vergelijken met de waarden in tabel 2. In tabel 2 staan de resultaten van de logistische regressie analyse met als vierde onafhankelijke variabele 'veiligheid herkomstland'.

Tabel 2. *Terugkeerintentie verklaard door ervaren gezondheid van de respondenten, bindingen met het herkomstland en de sociaaleconomische situatie in het herkomstland, gecontroleerd voor verwachte veiligheid in het herkomstland.*

<i>Onafhankelijke variabelen</i>	B	sig
Constante	-3,030***	,000
Gezondheid	,527*	,020
Bindingen herkomstland	,366	,184
Sociaaleconomische situatie herkomstland	,159	,607
Veiligheid herkomstland	1,114***	,000
R2 (nagelkerke)	0,411	
N	108	

* $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Uit deze analyse blijkt dat na controle voor 'veiligheid herkomstland', 'gezondheid' nog steeds significant is, maar wel minder. De waarde voor 'bindingen herkomstland' is ongeveer hetzelfde gebleven. De waarde van de 'sociaaleconomische situatie herkomstland' is aanzienlijk gestegen. Waar er in tabel 1 nog enigszins een positieve samenhang tussen deze laatste variabele en de terugkeerintentie te vinden was, ook al was deze niet significant (mogelijk zou dit bij een grotere onderzoeksgroep wel zo zijn), is deze na controle voor 'veiligheid herkomstland' volledig verdwenen. Uit deze analyse blijkt dus dat veiligheid een veel grotere rol speelt dan de bindingen met het herkomstland en de sociaaleconomische situatie in het herkomstland. De gezondheid van de respondenten blijft wel een rol spelen bij de terugkeerintentie. Al neemt dit verband ook af als gecontroleerd wordt voor veiligheid.

Geconcludeerd kan worden dat re-integratie angst een secundaire rol speelt bij de terugkeerintentie. De verwachte veiligheid heeft een aanzienlijk grotere invloed op de terugkeerintentie. Dit is een resultaat dat wordt gesteund door het kwalitatieve onderzoek waarbij respondenten voornamelijk veiligheid in verband met het migratiemotief als reden gaven niet terug te willen keren. In sommige gevallen in combinatie met re-integratie angst, maar dat was geen enkele keer de hoofdreden om niet terug te willen keren.

In de eerste tabel werd duidelijk dat de variabelen die onder re-integratie angst vallen een zwak positief verband met de terugkeerintentie vertoonden. Alleen het positieve verband met gezondheid was daarbij significant. Hoe positiever de respondenten dus waren over de eigen gezondheid, hoe positiever zij staan tegenover terugkeer (bindingen met en de sociaaleconomische situatie in het land van herkomst in niet-significante mate). Het verband tussen de terugkeerintentie en 'gezondheid' en 'sociaaleconomische kansen' verminderde echter bij het controleren voor de verwachte veiligheid in het land van herkomst.

Deze regressie analyse laat zien dat er nog ruimte is voor andere factoren die het effect van de verwachte veiligheid op de terugkeerintentie verklaren, zoals bijvoorbeeld de oorspronkelijke niet asielwaardige veiligheidsgerelateerde migratiemotieven. Het kan ook betekenen dat er een self-presentational bias bij de respondenten is opgetreden. Dit laatste verwijst, zoals eerder uitgelegd in paragraaf 3.2, naar de mogelijkheid dat asielzoekers een asielrelaas vertellen dat de kans op een vergunning groter maakt en vaak aan veiligheid gerelateerd is.

H5 *Conclusie*

Dit hoofdstuk herhaalt het doel van dit onderzoek en bevat een analyse van de bevindingen.

5.1 *Conclusie*

De aanleiding van deze scriptie was een onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum. Dat onderzoek toonde onder andere aan dat uitgeprocedeerde asielzoekers vaak niet zelfstandig terugkeren omdat zij de situatie in het land van herkomst als onveilig beschouwen en dat die angst legitiem lijkt te zijn. Legitiem verwijst naar de aannemelijkheid dat de asielzoekers uit de betreffende landen daadwerkelijk angst hebben voor vervolging op bepaalde gronden en te maken hebben met onveilige levensomstandigheden.

Het aangedragen migratiemotief heeft volgens de asielwetgeving echter geen grond voor asiel. Daarnaast staat de bevinding dat de angst voor terugkeer legitiem lijkt, in contrast met de heersende publieke opinie. Namelijk dat het merendeel van de asielzoekers vanwege economische motieven migreert en dat dit in elk geval zal gelden voor uitgeprocedeerde asielzoekers. Er zijn echter meerdere onderzoeken die de bevindingen van het WODC onderzoek ondersteunen en stellen dat veiligheid wel degelijk een rol speelt. De bevinding in het WODC onderzoek suggereert dat er sprake is van vervolgingsgronden die breder zijn dan in de asielwetgeving zijn opgenomen en dat de juridische benadering dus weinig ruimte laat voor grijstinten en mengvormen in migratiemotieven. Omdat er op deze manier door de overheid gedefinieerd wordt wat als rechthebbend en onrechthebbend geldt, vallen asielzoekers die een legitieme angst voor terugkeer lijken te hebben structureel buiten de boot.

In het WODC onderzoek is aan uitgeprocedeerde asielzoekers alleen gevraagd naar de mate van angst voor terugkeer, maar niet naar de aard van die angst. Het is dus onduidelijk gebleven wat het migratiemotief van de respondenten was dat hen angst voor terugkeer oplevert. Het doel van het onderzoek dat ik heb uitgevoerd was het identificeren van de veiligheidsgerelateerde migratiemotieven die wel terugkeer belemmeren, maar geen grond zijn voor toekenning van asiel. Zelfs als ze bewezen kunnen worden. Kennis van dergelijke migratiemotieven draagt bij aan begrip van de terugkeerproblematiek en kan daar nieuwe inzichten voor bieden.

Een tweede bevinding in het WODC onderzoek was dat de mogelijkheid tot re-integratie in het land van herkomst invloed heeft op de terugkeerintentie van uitgeprocedeerde asielzoekers. Hoe beperkter de mogelijkheden om te re-integreren in het land van herkomst, hoe negatiever de respondenten tegenover terugkeer stonden. Ik heb dat in dit onderzoek re-integratie angst genoemd. Het tweede doel van dit onderzoek was om te achterhalen in hoeverre re-integratie angst de terugkeerintentie verklaart naast angst voor veiligheid.

Ik heb hiervoor de volgende onderzoeksvraag gesteld:

Van welke aard zijn de veiligheidsmotieven die uitgeprocedeerde asielzoekers aandragen waardoor zij niet terug willen keren, maar die geen grond zijn voor asiel? Gaat het om veiligheidsmotieven die buiten de asielwetgeving vallen of om zorgen die voortkomen uit re-integratie angst?

Deze vraag zal ik middels de bevindingen van dit onderzoek beantwoorden.

5.2 Analyse van de bevindingen

Zoals naar voren komt in de analyse van de migratiemotieven, rapporteerden alle respondenten een migratiemotief dat gerelateerd is aan veiligheid. Deze motieven komen juridisch gezien echter niet in aanmerking voor een verblijfsvergunning asiel.

In het kwalitatieve deel van dit onderzoek heb ik drie ideaaltypische veiligheidsmotieven van verschillende aard weten te onderscheiden bij de respondenten. Dat zijn *'Wel vervolgd, maar niet door de overheid'*, *'Niet vervolgd, maar wel angst voor de persoonlijke veiligheid'*, en *'Wel vervolgd door de overheid, maar niet bewijsbaar'*. De eerste twee typen kunnen worden gerekend tot juridisch niet erkende migratiemotieven. Het migratiemotief is hierbij juridisch niet erkend of er kan niet worden aangetoond dat de overheid de vervolgende partij is of dat deze niet beschermend optreedt.

Vervolging heeft hier betrekking op 'rechtsvervolging' of op 'achternazetting'. Ofwel vervolging omwille van een juridische straf in het land van herkomst of op niet-juridische bestraffing. Dit laatste kan bijvoorbeeld bestraffing zijn op grond van een sociale of biologische eigenschap zoals het zijn van een homoseksuel.

Het merendeel van de motieven die de respondenten aanvoerden, betrof vervolging voor het behoren tot een bepaalde sociale groep. Deze worden juridisch echter niet erkend omdat de vervolgende partij niet de overheid is of omdat de respondenten vermoedelijk niet aannemelijk kunnen maken dat zij om die reden zijn gevlucht en de overheid hen niet kan beschermen. Zoals blijkt uit de besproken wetgeving is dit wel noodzakelijk om recht te hebben op een verblijfsvergunning asiel. Het merendeel van de respondenten heeft dus angst voor terugkeer omwille van vervolging, maar hun migratiemotieven hebben geen grond voor asiel.

Dit bevestigt de bevinding van het WODC onderzoek dat juridische benadering die de overheid er op na houdt, asielzoekers met een legitieme angst voor terugkeer buiten de boot doet vallen.

Deze macht van de overheid om middels de wetgeving te definiëren wat als rechthebbend en onrechthebbend geldt, is echter niet vanzelfsprekend. Scott en Bourdieu hebben categorisering in de samenleving, zoals gebeurt bij het wel of niet toekennen van asiel aan asielzoekers, geanalyseerd. Scott erkent dat overheden scheidingen of categorieën moeten toepassen in de

sociale werkelijkheid om er grip op te kunnen houden. Bourdieu ziet dit ook, maar merkt op dat overheden ook op een andere manier kunnen categoriseren. Het afschaffen van het categoriale beschermingsbeleid is een voorbeeld van het verleggen van de grens tussen rechthebbend en niet rechthebbend, waardoor meer uit veiligheidsoverwegingen gemigreerde asielzoekers afgewezen zullen worden.

De scheidingen die in de maatschappij heersen zijn dus niet vanzelfsprekend, terwijl deze vaak wel als dusdanig worden geaccepteerd. In het geval van de asielwetgeving wordt er een scheiding tussen rechthebbende en niet rechthebbende asielzoekers gemaakt die in de publieke opinie als vanzelfsprekend wordt gezien maar dat niet lijkt te zijn als migratiemotieven nader worden onderzocht.

De sleutelinformanten opperen de mogelijkheid dat uitgeprocedeerde asielzoekers liegen over hun migratiemotief, omdat ze met een veiligheidsgerelateerd migratiemotief meer kans maken op een verblijfsvergunning asiel. Daarnaast is 're-integratie angst' volgens hen een prominentere reden dan veiligheid om niet terug te willen keren.

Uit de kwantitatieve analyse, die is uitgevoerd met de data van het WODC onderzoek, blijkt echter dat re-integratie angst secundair is aan veiligheid als belemmering voor terugkeer. Dit steunt de bevindingen van het WODC onderzoek. Er is dus nog ruimte voor andere factoren die het effect van de verwachte veiligheid op de terugkeerintentie verklaren, zoals bijvoorbeeld de oorspronkelijke niet asielwaardige veiligheidsgerelateerde migratiemotieven. Het kan ook betekenen dat er een self-presentational bias bij de respondenten is opgetreden. Dat laatste komt overeen met de mening van de sleutelinformanten.

Er moet daarnaast rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat het verband tussen de verwachte veiligheid en de terugkeerintentie andersom ligt. Wanneer een asielzoeker positief tegenover terugkeer staat, zal deze geen angst voor zijn veiligheid hebben. Als dit wel het geval is, spreekt de asielzoeker zichzelf namelijk tegen. Dit verband is in dit onderzoek echter niet naar voren gekomen.

In de discussie volgen naar aanleiding van bovenstaande bevindingen een aantal onderzoeksaanbevelingen.

6 *Discussie*

Naast de bovengenoemde onderzoeksresultaten zijn er nog andere mogelijke verklaringen voor de bevinding dat uitgeprocedeerde asielzoekers vaak angst hebben om terug te keren. In dit onderzoek heb ik daarvoor een aantal aanknopingspunten gevonden die verder onderzoek aanmoedigen.

6.1 *Bewijsbaarheid*

“Mensen willen gewoon niet terug”, zei een van de sleutelinformanten stellig. Dat de respondenten zelf als reden geven dat zij niet terug willen omdat ze bang zijn voor hun veiligheid is volgens de sleutelinformanten maar bij een hele kleine groep waar. Het merendeel wil niet terug vanwege schaamte of omdat er niks is om naar terug kunnen keren. Daarnaast zijn de sleutelinformanten van mening dat mensen bewust migreren. Of het nou met een motief is dat binnen de asielwetgeving valt of niet, zij zullen uit een slechtere situatie komen dan die ze hier verwachten te vinden.

Toch wil de Nederlandse overheid dat deze mensen vertrekken omdat zij juridisch gezien geen recht hebben op een verblijfsvergunning asiel. Wat de reden van uitgeprocedeerde asielzoekers ook is, het blijft een feit dat er maar heel weinig terugkeren. De intentie is er überhaupt niet.

Het is voorstelbaar dat veiligheidsgerelateerde motieven zoals de respondenten aandragen, angst voor terugkeer opwekken. Het is echter zeer moeilijk om aan te tonen dat er zowel sprake is van gegronde angst voor vervolging als gebrek aan bescherming door de eigen overheid. De wetgeving vraagt misschien meer dan een asielzoeker kan bieden. Hier refereer ik aan de opmerking van de vrouw uit Azerbeidjaan die niet kan begrijpen dat de IND verwacht dat mensen in hun vlucht nog allerlei papieren en bewijsstukken kunnen regelen. Een punt van discussie kan dus zijn of de eisen die aan asielzoekers worden gesteld wel realistisch zijn.

Zo ook het bezitten van een geboortebewijs. Om aanspraak te maken op een verblijfsvergunning asiel moet de asielzoeker kunnen bewijzen dat hij uit het opgegeven (onveilige) land komt. In sommige landen of regio's, bijvoorbeeld in Afrika, wordt geen geboorteregister bijgehouden. Deze mensen kunnen dus niet over een geboortebewijs bezitten en maken automatisch geen kans op een verblijfsvergunning.

Om te voorkomen dat gebrek aan bewijs leidt tot een groep uitgeprocedeerde asielzoekers die niet terug wil naar het land van herkomst en daardoor een bijdraagt aan de terugkeerproblematiek, kan de overheid wellicht de gestelde eisen aan asielzoekers herzien. Als bijvoorbeeld bekend is dat veel mensen geen vergunning krijgen door het ontbreken van een geboortebewijs en daardoor ook niet terug kunnen naar het land van herkomst omdat de

ambassade niet meewerkt, is dit een probleem dat blijft bestaan en zelfs een illegaal bestaan onvermijdelijk maakt.

6.2 *Self-presentational bias*

De sleutelinformanten gaven aan dat veiligheid maar bij weinig mensen de echte reden is dat ze niet terug kunnen, maar dat dit wel de reden is die bijna alle asielzoekers vertellen. Zij noemen als veelvoorkomende reden de schaamte voor terugkeer. Zij benoemen het feit dat een groot deel van de asielzoekers hierheen zijn gekomen om er economisch beter van te worden en dat terugkeer zonder geld of spullen geen optie is. Deze reden heeft geen enkele respondent aangevoerd. Volgens de sleutelinformanten is dat omdat dit niet binnen hun asielrelaas past waarmee de asielzoeker hoopt een vergunning te krijgen. De sleutelinformanten baseren dit op hun ervaringen, verwachtingen en slecht onderbouwde asielrelazen, of 'dunne verhalen', die ze hebben gehoord en gelezen.

De sleutelinformanten hebben dus wantrouwen in de motieven van uitgeprocedeerde asielzoekers. Als de sleutelinformanten het bij het rechte eind hebben heerst er bij de asielzoekers blijkbaar het idee dat zij een veiligheidsgerelateerd verhaal moeten vertellen om kans te maken op een verblijfsvergunning asiel. Dit suggereert dat er veel sprake is van de self-presentational bias en vereist naar mijn mening verder onderzoek.

De self-presentational bias verwijst naar de mogelijkheid dat asielzoekers een asielrelaas vertellen dat de kans op een vergunning vergroot. Dit kan ertoe leiden dat mensen asielwaardige migratiemotieven voorwenden, maar deze niet kunnen bewijzen. Een voorbeeld dat door een sleutelinformant werd gegeven zijn vrouwen die door smokkelaars in de prostitutie zijn gezet maar daar niet voor uit durven te komen omwille van hun culturele waarden. Zij zullen een ander migratiemotief voorwenden terwijl hun ware motief recht geeft op een vergunning. Mensen die liegen zijn echter niet per se 'economische vluchtelingen'.

Ook wantrouwen van ontvangende landen jegens asielzoekers, zoals blijkt uit de onderzoeken van Bhabha, Zimmermann en Feller, stimuleert asielzoekers wellicht om een verhaal te vertellen dat sympathie opwekt. Dat restrictief asielbeleid leidt tot asielzoekers die hun verhalen aanpassen om meer sympathie op te wekken en daarmee meer kans te maken op een verblijfsvergunning wekt bij mij de vraag op of restrictief asielbeleid niet juist de terugkeerproblematiek in de hand werkt?

Zoals gezegd komt uit dit onderzoek naar voren dat asielzoekers verhalen vertellen waarvan ze hopen dat het de meeste kans maakt. Dat doen ze, omdat bij hen bekend is dat ze aan specifieke eisen moeten voldoen. Vervolgens kunnen ze hun verhaal niet aannemelijk maken en worden ze alsnog afgewezen. Volgens een van de sleutelinformanten had het oorspronkelijke verhaal misschien meer kans gemaakt en leidt het restrictieve asielbeleid op deze manier tot afwijzingen

van asielzoekers die wel degelijk angst hebben voor vervolging en dus hoogstwaarschijnlijk niet terug zullen keren.

De vraag of het afwijzen voornamelijk te wijten is aan een restrictief asielbeleid of, zoals de sleutelinformanten verwachten, het ontbreken van een aannemelijk migratiemotief, volgt op de in de inleiding genoemde zorgen van wetenschappers dat 'bonafide' asielzoekers door wantrouwen van ontvangende landen buiten de boot kunnen vallen. Dit is wellicht aanleiding voor verder onderzoek door de overheid naar de consequenties van restrictief asielbeleid.

6.3 *Besluitvorming*

Vooroordelen jegens asielzoekers zoals in dit onderzoek werd geïllustreerd voor asielzoekers in de Verenigde Staten, lijken de sleutelinformanten ook voor Nederland te bevestigen. 'Copyshop verhalen' maken asielzoekers uit bepaalde landen bij voorbaat minder geloofwaardig. De opmerking van de respondent over het verkiezen van Christenen boven Moslims duidt ook op vooroordelen. Al is dit door niemand anders benoemd.

Het literatuur onderzoek en de twee krantenartikelen laten zien dat het restrictieve asielbeleid dat Nederland en andere Westerse landen voeren, van invloed is op de behandeling van asielaanvragen. Een aanwijzing voor restrictief asielbeleid uit het kwalitatieve onderzoek is de afwijzing van de Oegandese homoseksuele jongen. Dat hij geen vergunning krijgt omdat hij niet kan aantonen dat hij vervolgd wordt vanwege zijn seksuele aard, is wellicht geen kwestie van het aannemelijk *maken* van dit migratiemotief, maar van ook van de wil van de IND om het aannemelijk te *vinden*. Zoals Spijkerboer het brengt hebben asielzoekers al bij voorbaat weinig kans met een dergelijk migratiemotief en schiet de Nederlandse overheid tekort in het serieus nemen van zulke motieven.

De complexiteit van besluitvorming in de asielprocedure blijkt ook uit de genoemde discretionaire bevoegdheid: in de regio Midden-Nederland worden meer asielverzoeken gehonoreerd dan in andere regio's. Ook Minister Leers spreekt zich uit over de besluitvorming. Zoals gezegd zet hij zijn ministerschap niet voort bij de volgende kabinetsperiode. Hij zou als burgemeester namelijk wel vergunningen afgeven die hij als minister niet kan afgeven. Blijkbaar komt deze complexiteit de besluitvorming niet ten goede.

De vorige suggesties voor onderzoek die ik heb gedaan zouden ook bij dit punt kunnen helpen. Als bekend wordt of bepaalde eisen onrealistisch zijn kan dit de besluitvorming helpen. Daarnaast komt de besluitvorming mede voort uit het gevoerde asielbeleid. Als bekend wordt wat de consequenties zijn van het gevoerde restrictieve asielbeleid en of dit naar aanleiding daarvan moet veranderen, heeft dat ook invloed op de besluitvorming.

6.4 *Een taboe op terugkeer*

Het kan worden betwist of Maatwerk bij Terugkeer en Dienst Terugkeer en Vertrek de juiste oplossingen bieden voor de terugkeerproblematiek. Deze instanties richten zich voornamelijk op re-integratie in het land van herkomst, terwijl re-integratie angst juist secundair blijkt aan veiligheid. Zij houden zich bezig met het verbeteren van de levenskansen in het land van herkomst, bijvoorbeeld door geld mee te geven of integratie projecten in de betreffende landen te begeleiden, maar de respondenten achten de veiligheid veel belangrijker dan de levenskansen. Dit zal het aantal successen dat zij boeken naar mijns inzien beperken. Dit blijkt ook uit de terugkeercijfers.

Terugkeer van uitgeprocedeerde asielzoekers wordt als de enige optie beschouwd door de Nederlandse overheid. Tegelijkertijd heerst er een taboe op onder de asielzoekers. Een suggestie aan instanties die terugkeer proberen te stimuleren en begeleiden zou kunnen zijn om zich meer op het taboe te richten voordat aan terugkeer kan worden gewerkt. Er kan bijvoorbeeld meer onderzoek gedaan worden naar het achterhalen van de angst die mensen hebben en gezocht worden naar een (gedeeltelijke) oplossing voor die angst.

Ik heb bij een aantal van de sleutelinformanten gepeild wat zij vonden van een het idee om een online 'sociaal netwerk' voor uitgeprocedeerde asielzoekers op te zetten. Op dat netwerk of forum zouden zij van gedachten kunnen wisselen over terugkeer en informatieve bijeenkomsten kunnen worden gecommuniceerd door bijvoorbeeld Maatwerk bij Terugkeer of het IOM. Een van de sleutelinformanten vond dit een goed idee en bespreekt het tijdens een volgend overleg.

Literatuur

- Bhabha, J. (1996). Embodied Rights: Gender Persecution, State Sovereignty, and Refugees. *Public Culture* 1996, 9 (1), 3-32.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological Theory*, 7 (1), 14-25.
- Central Intelligence Agency, The World Factbook. Benin. Verkregen op 12 september 2011, van: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bn.html>
- Contant, A. & D. Massey (2002). Return migration by German guestworkers: Neoclassical versus new economic theories. *International Migration*. 40 (4), 5-38.
- Council on Foreign Relations. Al-Shabaab. Verkregen op 21 september 2011, van: <http://www.cfr.org/somalia/al-shabaab/p18650>
- De Heer e.a. (2008). *Migratierecht*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Desmet, E. (2002-2003). Vijftig jaar Verdrag van Genève betreffende de status van vluchtelingen: een kritische balans. *Jura Falconis*, 39 (3), 377-428.
- Feller, E. (2006). Asylum, Migration and Refugee Protection: Realities, Myths and the Promise of Things to Come. *International Journal of Refugee Law*, 18 (2-3), 509-536.
- Fullerton, M. (1993). A Comparative Look at Refugee Status Based on Persecution Due to Membership in a Particular Social Group. *Cornell International Law Journal*, 26, 505-563.
- Hailbronner, K. (1985-1986). *Non-Refoulement* and "Humanitarian Refugees": Customary International Law or Wishful Legal Thinking?. *Virginia Journal of International Law*, 26, 857- 896.
- Hammerstad, A. (2000). Whose Security? : UNHCR, Refugee Protection and State Security after the Cold War. *Security Dialogue* (31), 391-403.
- Houte, van M. & de Koning, M. (2008). Towards a better embeddedness? Monitoring assistance to involuntary returning migrants from Western Countries. Amdst (UvA, Amsterdam) & CIDIN (RU, Nijmegen).
- IND (2011). Cijfers 2010 Asiel. Verkregen op 10 mei 2011, van: <http://www.immigratiedienst.nl/organisatie/cijfers-en-rapportages/archief/cijfers2010.aspx?cp=110&cs=46664>
- INDIAC (2007). *Cohortanalyse asielprocedure 2001-2006*. Rijswijk: Ministerie van Justitie / INDIAC.
- Leerkes, A., M. Galloway en M. Kromhout (2010). Kiezen tussen twee kwaden. Verkregen op 27 januari 2011, van: <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/de-resultaten-en-het-effect-van-de-projecten-met-medefinanciering-uit-het-europees-vluchtelingenfonds-ii.aspx?cp=44&cs=6780>

- Leerkes, A.S. & Galloway, M. (2011). Terug of niet? Determinanten van terugkeerintenties en -attitudes onder (bijna) uitgeprocedeerde asielmigranten. *Mens & Maatschappij*, 86 (2), 122-156.
- Mascini, P. (2002) Regionale verschillen in uitvoering van asielbeleid. *Sociologie Gids*, 49 (3), 292-312.
- Morrison, J. (2000). *External evaluation of the voluntary return project for refugees in the United Kingdom*. London: Refugee Action.
- Neumayer, E. (2005). Bogus Refugees? The Determinants of Asylum Migration to Western Europe. *International Studies Quarterly*, 49 (3), 389-410.
- NRC Next, *Leers: ik word niet opnieuw minister*. 11-08-2011
- NRC Next, *Blijf in de kast, dat is veiliger. Krijgen asielzoekers als advies*. 6-09-2011
- Omata, N (2011). 'Repatriation is not for everyone': the life and livelihoods of former refugees in Liberia. School of Oriental and African Studies, University of London. Research Paper, no. 213, 1-29.
- Os van den Abeelen, T. van (2007). A New European employment migration policy. In M. Jandl (red.) *Innovative concepts for alternative migration policies: Ten innovative approaches of migration in the 21st century* (pp. 29-36). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ritzer, G (2009). *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots: The Basics*. McGraw-Hill
- Scott, J. (1998). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven: Yale University Press.
- Spijkerboer, T.P., & Vermeulen, B.P. (2005). *Vluchtelingenrecht*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Sprangers, A., H, Nicolaas (2010). Stijging aantal asielzoekers in Nederland iets groter dan in EU. *Bevolkingstrends, 3e kwartaal 2010*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Stanley, W. (1987). Economic Migrants or Refugees from Violence? A Time-Series Analysis of of Salvadoran Migration to the United States. *Latin American Research Review*, 22 (1), 132-154.
- Stor, R.L. (2010). Return to Security? Refugee Return from the Netherlands to Sierra Leone: an analysis of human security and re-integration. VU Amsterdam.
- Trouw, *Advocaten luiden noodklok: situatie veel asielzoekers is nijpend*. 4 augustus 2011.
- UNHCR (2010). UNHCR Global Trends 2010. UNHCR
- Weeks, J., J. Stoler & P. Jankowski (2011), 'Who's crossing the border: new data on undocumented immigrants to the United States'. *Population, Space and Place*, 17 (1), 1-26.

- Zimmermann, S.E. (2009). Irregular Secondary Movements to Europe: Seeking Asylum beyond Refuge. *Journal of Refugee Studies*, 22, (1), 74-96.